

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему **ПОРІВНЯЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ В РОМАНАХ В. ЛИСА
“СТОЛІТТЯ ЯКОВА” ТА “ДІВА МЛИНИЦА”**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0358-у
спеціальності 035 “Філологія”
освітньої програми “Українська мова та література”
спеціалізації 035.01 “Українська мова та література”

Керівник

Є. С. Сидорина
канд. філол. наук,
доц. Л. П. Бойко

Рецензент

канд. філол. наук,
доц. С. В. Сабліна

Запоріжжя

2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет *філологічний*

Кафедра *української мови*

Рівень вищої освіти *магістр*

Спеціальність *035 “Філологія”*

Освітня програма *“Українська мова та література”*

Спеціалізація *035.01 “Українська мова та література”*

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри української мови

Р. О. Христіанінова

24 жовтня 2018 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Сидориній Єлизаветі Сергіївні

1. Тема роботи *Порівняльні конструкції в романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища”, керівник роботи Бойко Лариса Петрівна, кандидат філологічних наук, доцент, затверджені наказом ЗНУ від 24 травня 2019 року №781-с.*
2. Строк подання студентом роботи – 27.12.2019 року.
3. Вихідні дані до роботи: *Лис В. С. Діва Млинища : роман. Харків : Книжковий клуб “Клуб сімейного дозвілля”, 2016. 368 с.; Лис В. С. Століття Якова : роман. Харків : Книжковий клуб “Клуб сімейного дозвілля”, 2010. 240 с. ; наукові праці І. К. Кучеренка, Т. П. Павлюк, Л. В. Прокопчук, М. В. Пащенко, Л. І. Мацько, Н. П. Шаповалової та ін.*
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
 1. *Теоретичні засади дослідження порівняльних конструкцій.*
 2. *Склад порівняльних конструкцій у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища”.*
 3. *Структурна та семантична класифікація порівнянь, зафіксованих у досліджуваних романах.*

4. *Стилістичний потенціал порівняльних конструкцій у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища”.*

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Бойко Л. П., доцент	0.01.2019	07.01.2019
Перший розділ	Бойко Л. П., доцент	11.03.2019	11.03.2019
Другий розділ	Бойко Л. П., доцент	18.10.2019	18.10.2019
Висновки	Бойко Л. П., доцент	08.11.2019	08.11.2019

6. Дата видачі завдання – 10 вересня 2018 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз; укладання бібліографії	Вересень – жовтень 2018 р.	Виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	Вересень – грудень 2018 р.	Виконано
3.	Написання вступу	Січень 2019 р.	Виконано
4.	Підготовка розділу 1 “Теоретичні засади дослідження порівняльних конструкцій”	Лютий – квітень 2019 р.	Виконано
5.	Написання розділу 2 “Структурно-семантична характеристика порівнянь у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища”	Травень-жовтень 2019 р.	Виконано
6.	Формулювання висновків	Листопад 2019 р.	Виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	Грудень 2019 р.	Виконано
8.	Захист роботи	Січень 2020 р.	

Студент

Керівник роботи

Нормоконтроль пройдено.

Нормоконтролер

Є. С. Сидорина

Л. П. Бойко

Л. М. Стівбур

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра “Порівняльні конструкції в романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища” містить 60 сторінок.

Для виконання роботи дібрано понад 500 порівняльних конструкцій, опрацьовано 55 наукових джерел.

Об’єкт дослідження – порівняльні конструкції в романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища”.

Предмет дослідження – семантика, структура та стилістична роль порівнянь, зафіксованих у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища”.

Мета роботи – комплексний аналіз порівняльних конструкцій у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища”.

У процесі дослідження виконано такі **завдання**:

- 1) обґрунтовано теоретичні засади дослідження порівняння;
- 2) виявлено склад порівнянь у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища”;
- 3) проаналізовано структуру та семантику порівнянь, зафіксованих у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища”;
- 4) з’ясовано стилістичну функцію порівняльних конструкцій у розглянутих романах.

Дослідження проводилося із застосуванням таких **методів**: описовий, зіставний та метод функційно-стилістичного аналізу.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше здійснено комплексний аналіз порівнянь у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища”, розроблено їх класифікацію, схарактеризовано структуру й семантику порівняльних конструкцій, визначено авторські порівняння, з’ясовано їх стилістичну роль.

Сфера застосування. Матеріали роботи можуть бути використані під час вивчення студентами курсу “Сучасна українська мова” та “Стилістика сучасної української мови”. Матеріали кваліфікаційної роботи стануть у нагоді лінгвістам при подальшому дослідженні специфіки функціонування порівнянь у художніх творах.

Ключові слова: БЕЗСПОЛУЧНИКОВЕ ПОРІВНЯННЯ, СПОЛУЧНИКОВЕ ПОРІВНЯННЯ, ЛОГІЧНЕ ПОРІВНЯННЯ, ОБРАЗНЕ ПОРІВНЯННЯ, ПРЕДМЕТ І ОБРАЗ ПОРІВНЯННЯ, СИНСЕМАНТИЧНІ СЛОВА

ABSTRACT

Master's qualification work "Comparative Constructions in the Novels of V. Lys "Century of Jacob" and "Virgin Mlynshcha" contains 60 pages.

About 500 comparisons were selected to perform the work, which were divided into structural and thematic groups, 55 scientific sources were processed.

The object of the study was a comparison in V. Lis's novels "Century of Jacob" and "Virgin Mlynshcha".

The subject of the study was the semantics, structure and stylistic role of comparisons in V. Lis's novels "Century of Jacob" and "Virgin Mlynshcha".

The aim of the work was a comprehensive analysis of comparisons in V. Lis's novels "Century of Jacob" and "Virgin Mlynshcha".

During the research the following **tasks** were completed:

- 1) the theoretical basis of the comparison study is substantiated;
- 2) the composition of the comparisons in the novels of V. Lys "Century of Jacob" and "Virgin Mlynshcha" is revealed;
- 3) the structure and semantics of the comparisons recorded in the novels are analyzed;
- 4) clarified the stylistic function of comparative constructions in the novels under consideration.

The study was conducted using the following **methods**: descriptive, comparative and method of functional-stylistic analysis.

Scientific novelty of the work is that for the first time was made a comprehensive analysis of comparisons in the novels "Century of Jacob" and "Virgin Mlynshcha", was developed their classification, were characterized the specifics of their use in the novel, were determined innovative authorial comparisons, was determined their role in the analyzed work.

Application Field. The materials of the work can be used during the study of the course "Modern Ukrainian language" and "Stylistics of the modern Ukrainian language". The qualification materials will be useful for linguists in the further study of the specifics of the functioning of comparisons in works of art.

Key words: NONPARAMETRIC COMPARISONS, COMBINATIONAL APPROXIMATION, LOGICAL APPROXIMATION, EIGENVALUE, OBJECT AND MODE OF ALIGNMENT, SYNTACTIC WORDS

3MICT

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ	10
1.1. Граматична природа порівняння.....	12
1.2. Семантико-стилістична роль порівнянь у художньому творі.....	15
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРІВНЯНЬ У РОМАНАХ В. ЛИСА “СТОЛІТТЯ ЯКОВА” ТА “ДІВА МЛИНИЦА.....	21
2.1. Структурні типи порівнянь у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млиниця”	21
2.2. Семантико-стилістична типологія порівнянь, виявлених у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млиниця”	29
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Лексико-стилістичні можливості досягнення виразності думки та створення образності висловлення в українській мові досить різноманітні й активно досліджуються лінгвістами. Серед цих засобів одне з чільних місць посідають порівняння. Багатоплановість феномена, позначуваного терміном “порівняння”, зумовило його розгляд у філософському, логічному, літературознавчому та лінгвістичному аспектах. Останній передбачає послідовну диференціацію порівняння як об’єкта граматики, лексикології, фразеології, стилістики.

Порівняння вже давно стало об’єктом дослідження науковців. Такі лінгвісти, як М. Черемісіна [47], І. Кучеренко [20] досліджують формально-граматичну та функційно-синтаксичну структуру порівняльних конструкцій, Л. М’яснянкіна [30] висвітлює їх у прагматичному аспекті, а К. Мізін [28] розглядає порівняльні структури з позицій когнітивістики. Мовознавці М. Заборна [14], І. Кучеренко [20], Л. Прокопчук [42], Н. Шаповалова [49] вивчають синтаксичну природу порівняння. Порівняння як елемент ідіостилю письменника стало предметом наукової уваги Л. Бойко [3], Л. М’яснянкіної [30], Л. Голоюх [9], Т. Павлюк [35], М. Макарової [23], Ю. Маковецької-Гудзь [24], А. Найді [32]. Як окрему одиницю фразеології розглядають порівняння К. Мізін [28] та М. Алефіренко [1]. Попри серйозні та вагомі дослідження в цій царині, на сьогодні висвітлено не всі аспекти лінгвістичної природи порівняльних конструкцій. Зокрема, відсутня усталена класифікація порівнянь, не з’ясовано особливості їх функціонування в сучасних прозових творах.

Актуальність магістерської роботи передусім полягає в тому, що на сьогодні не було здійснено компаративного аналізу порівняльних конструкцій у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища”. У цих творах наявна велика кількість порівнянь як загальнономовних, так і

авторських, які не траплялися в інших художніх творах цього письменника і які, безперечно, заслуговують на увагу з боку лінгвістів.

Об'єкт дослідження – порівняльні конструкції в романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища”.

Предмет дослідження – семантика, структура та стилістична роль порівнянь, зафіксованих у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища”.

Мета роботи – комплексний аналіз порівняльних конструкцій у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища”.

Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) обґрунтувати теоретичні засади дослідження порівняння;
- 2) виявити склад порівнянь у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища”;
- 3) проаналізувати структуру та семантику порівнянь, зафіксованих у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища”.
- 4) з'ясувати стилістичну функцію порівняльних конструкцій у розглянутих романах.

Методи дослідження. Під час написання кваліфікаційної роботи були застосовані такі методи дослідження: описовий, зіставний та метод функційно-стилістичного аналізу. За допомогою описового методу було визначено особливості будови порівняльних конструкцій, здійснено їх семантичну та морфологічну класифікацію. За допомогою зіставного методу було визначено спільні та відмінні риси порівнянь у романах “Століття Якова” та “Діва Млинища”. Функційно-стилістичний аналіз застосований під час з'ясування функцій порівняльних конструкцій в аналізованих романах.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ній уперше здійснено комплексний аналіз порівнянь у романах “Століття Якова” та “Діва Млинища”, розроблено їх класифікацію, схарактеризовано структуру й семантику порівняльних конструкцій, визначено авторські порівняння, з'ясовано їх стилістичну роль.

Практичне значення дослідження. Матеріали роботи можуть бути використані під час вивчення студентами курсу “Сучасна українська мова” та “Стилістика української мови”. Матеріали кваліфікаційної роботи стануть у нагоді лінгвістам при подальшому дослідженні специфіки функціонування порівнянь у художніх творах.

Апробація. Основні результати дослідження були оприлюднені в доповіді на XI університетській науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених “Молода наука – 2018” (10–13 квітня 2018 р., Запоріжжя).

За матеріалами конференції опубліковано тези: Функціонування порівнянь у романі В. Лиса “Століття Якова”. *Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених “Молода наука – 2018” : у 4 т. / Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2018. Т. 2. С. 96–99.*

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Порівняння є однією з найчастіше здійснюваних мисленневих операцій людини. Воно відповідає потребам особистості порівнювати себе або інших людей, предмети чи явища з чимось або кимось іншим. У такий спосіб вони з'ясовують ступінь збігу або відмінності в межах певних ознак. Як зазначає О. Довгань: “Сприйняття людини безпосередньо пов'язане зі специфікою її психіки, яку умовно можна розмежувати на два поля, дві сторони, що не є дуальною діаметральною опозицією, це, швидше, різні інтерпретації дійсності, або різні площини, які часом можуть знаходитись у відносній тотожності / протилежності. Градація таких взаємовідношень зумовлена специфікою їхньої природи: одна частина – колективне загальне, а інша – одиничне індивідуальне, обидві структури знаходяться в повній залежності від механізмів сприйняття дійсності, одним із яких є категорія порівняння” [12, с. 88]. Порівняння є одним із методів пізнання об'єктивного світу, воно допомагає розкрити ознаки одного предмета через зіставлення з іншим.

Порівняння будуються на прийомі аналогії. Застосування прийому аналогії при побудові порівнянь – це відображення роботи свідомості як центру сприйняття навколишнього середовища та самопостережень.

Порівняння фіксують елементи картини світу, виявляють образне бачення людиною фрагментів цих картин. Саме тому з давніх-давен людям стали відомі сталі порівняння, які ми вживаємо майже щоденно, легко дістаючи з пам'яті. Наприклад, для суспільства стало нормальним порівнювати мужнього чоловіка з орлом, хитру людину з лисицею, блакитні очі з морем тощо.

З лінгвістичної точки зору, “порівняння – це фігура мови, що полягає в зображенні особи, предмета, явища чи дії через найхарактерніші ознаки, які є органічно властивими для інших” [25, с. 528].

У лінгвістиці порівняння вивчають у різних аспектах:

- 1) граматичному (виявляють і класифікують морфологічні, словотвірні, синтаксичні властивості порівняння);
- 2) фразеологічному (описують порівняння як стале сполучення слів);
- 3) ономасіологічному (розглядають компаративні конструкції в аспекті зв'язків їхніх компонентів із позамовними об'єктами);
- 4) семасіологічному (вивчають семну структуру компонентів порівняння, взаємодію їхньої семантики);
- 5) функційно-стилістичному (описують функцію порівнянь у різних стилях мовлення).

Т. Павлюк виділяє такі функції порівняння:

- пізнання одиничного, особливого і загального;
- пізнання мінливості речей, явищ та їхніх причин;
- класифікація, систематизація предметів і явищ;
- опосередковане пізнання об'єктивної дійсності шляхом умовиводу;
- доведення ознаки [35, с.12].

Порівняння ґрунтується на психологічному відчутті подібності, що є основою творчої сили розуму, оскільки людський розум постійно прагне віднайти подібність між предметами. В усіх формах мовлення, мета яких уплинути на розум, порівняння використовують для того, щоб зробити предмет зрозумілішим.

У художніх творах порівнянь дуже багато. Через порівняння відбувається зближення таких віддалених понять, як живе й неживе, фізичне та психічне; порівняння може стосуватися якості й кількості, емоцій, почуттів тощо. Незалежно від того, чи сприяє порівняння створенню яскравішого образу персонажа, чи підкреслює ту чи ту думку і т.п., воно передусім – не тільки основний засіб розкриття сутності явища, а й засіб репрезентації ставлення до нього автора твору. Вибір порівняння завжди пов'язаний із характером авторської оцінки того, що зображено, його ставлення до певного героя, від цього залежить характеристика його зовнішності та характеру, а відповідно образів порівняння.

1.1. Граматична природа порівняння

Порівняння – стилістична конструкція, що складається з трьох компонентів: 1) предмет, який порівнюють; 2) об'єкт, з яким порівнюють, 3) компонент, на підставі чого здійснюється зіставлення об'єктів. Саме ці компоненти забезпечують його цілісність. Ці компоненти лінгвісти визначають по-різному. “Перший компонент називають предметом, об'єктом, темою; другий – образом, еталоном, агентом; третій – ознакою, основою порівняння, модулем. Найпоширенішими є терміни предмет, образ і основа порівняння” [31, с. 415]. Проте погляди вчених на кількість компонентів порівняння є різними. Наприклад, Н. Шаповалова визначає чотири складники порівняння, окрім предмета, образу та основи, вона виділяє ще й показник порівняння: порівняльний сполучник, який, на її думку, й відіграє провідну роль у порівнянні [48, с. 31]. Натомість І. Кучеренко визначав тільки два компоненти порівняння: суб'єкт та об'єкт, основа ж, на його думку, може бути формально не вираженою [20, с. 6].

Категорія порівняння виражена в мові різноманітними засобами. Найбільш оптимальною вважаємо граматичну класифікацію, запропоновану Л. Мацько, яка виділяє такі граматичні варіанти порівняння:

- порівняльний зворот;
- порівняння, передані орудним відмінком іменника;
- порівняння, виражені родовим відмінком іменника разом з вищим ступенем порівняння прикметника;
- порівняння, утворені за допомогою прикметника “подібний” та синонімічними словами;
- порівняння виражені прислівниками з конфіксом по-...ому [26, с. 360].

Також до складу порівнянь відносять прикметники й прислівники у формі вищого та найвищого ступенів порівняння.

Питання про граматичне вираження порівняльних конструкцій неодноразово ставало предметом дискусій серед лінгвістів. Наприклад,

М. Черемисіна не відносить до порівнянь конструкції з орудним відмінком іменника, тому що в них відсутні порівняльні сполучники. Також учені дискутували щодо питання розмежування порівняльних зворотів і порівняльних підрядних речень. Зокрема, І. Кучеренко, який вперше протиставив порівняльні підрядні речення та порівняльний зворот як член простого речення, вважає, що порівняльне неповне речення треба виділяти як окрему порівняльну конструкцію, а відсутній компонент читач має відновити з головної частини тексту [20, с. 16].

Розрізняють порівняння з експліцитним та імпліцитним показником. Порівняння з експліцитним показником утворюються за допомогою порівняльних сполучників. Порівняння з імпліцитним показником виражаються за допомогою вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників та прислівників, орудним відмінком іменника, прикметником “подібний” та ін., прислівником з конфіксом по-...ому. Сполучникові порівняння найчастіше утворюються за допомогою сполучників як, що, мов, мовби, немов, немовби, наче, неначе, начебто, ніби, нібито.

І. Вихованець розмежував порівняльні сполучники за функціями порівняльних зворотів на три групи: 1) власне-порівняльна функція: як; 2) модально-порівняльна функція: мов, немов, наче, мовби, немовби, начебто; 3) порівняльно-об’єктна: ніж, аніж, як [5, с. 467].

Сполучникові порівняння у свою чергу поділяються за морфологічним вираженням на субстантивні, ад’єктивні, адвербіальні тощо.

Т. Павлюк зазначає, що “компоненти порівняльного звороту можуть мати синтетичну й аналітичну форми вираження. Автосемантичні слова у складі порівняльної конструкції корелюють, як правило, із членами речення синтетичної будови. Аналітизм компонентів у порівняльних конструкціях утворюють інформативно недостатні слова, представлені різними частинами мови, зокрема дієсловами, іменниками, прикметниками. Серед інформативно недостатніх дієслів найчастіше вживаними є лексеми бути, стати, ставати, залишатися, прагнути, лишатися, зробитися” [35, с. 82].

Семантична недостатність порівняльної конструкції виникає в тому випадку, коли один її компонент лексично не виражений. Це призводить до розпаду семантичної цілісності порівняльного звороту й змушує читача відтворювати незгадані фрагменти. Відповідно до цього розмежовують три структурні типи семантично неповних порівняльних зворотів:

1. Семантично неповне порівняння за відсутності предмета порівняння. Предмет порівняння в таких конструкціях може бути відновлений із контексту висловлення.
2. Семантично неповне порівняння за відсутності образу порівняння. У порівняннях цього типу лексично виражені предмет та основа порівняння, тоді як образ або поєднаний з основою, або його можна легко встановити з самої порівняльної конструкції.
3. Семантично неповне порівняння за відсутності основи порівняння. Це пов'язано насамперед з тим, що властивість, на основі якої порівняно об'єкти, є очевидною і не потребує лексичного вираження [35, с. 84].

Отже, семантична структура порівняльного звороту може мати дві форми вираження: повну та неповну. У кожній із них акт пізнання навколишньої дійсності відбувається різною мірою. Для прозових творів характерне вживання повного порівняльного звороту.

Для основи порівняльної конструкції характерне поширення іменниково-прийменниковими сполуками, а також прислівниками різноманітної семантики. Поширеним може бути як один компонент порівняння, так і всі три. Відповідно до цього виділяють такі підвиди структурних типів порівняльних конструкцій:

- 1) поширений предмет порівняння;
- 2) поширений образ порівняння;
- 3) поширена основа порівняння;
- 4) поширений предмет і образ порівняння;
- 5) поширені предмет та основа порівняння;
- 6) поширені образ та основа порівняння;

7) поширені усі складники порівняльного звороту [35, с. 51].

Виділяють також ускладнені та неускладнені порівняння. До ускладнених порівнянь відносять такі одиниці, які, окрім основних компонентів, містять додаткові ускладнювачі: однорідні, неоднорідні члени речення, дієприкметникові та дієприслівникові звороти, звертання, вставні слова.

Отже, найтипівішими формами граматичного вираження порівняння вважаються порівняльний зворот, іменники у формі орудного відмінка, порівняння, утворені за допомогою прикметника “подібний” та його синонімів, порівняння, виражені прислівниками з конфіксом по-...ому. Порівняння можуть бути сполучниковими та безсполучниковими, поширюватися іменниково-прийменниковими конструкціями та прислівниками різної семантики.

1.2. Семантико-стилістична роль порівнянь у художньому творі

З-поміж різноманіття тропів та стилістичних фігур письменники надають перевагу порівнянням. Стилістична роль порівнянь полягає у виділенні певної особливості предмета чи явища, що постає дуже яскраво в того предмета, з яким порівнюється це явище, і цілком відповідає меті письменника написати цікавий для прочитання твір.

Стилістична функція порівняння залежить від семантичної структури його предмета та образу.

За характером семантичних відношень між предметом і образом порівняння поділяють на логічні та образні. У логічних порівняннях зіставляють однорідні предмети, явища чи процеси. Логічні порівняння не дають метафоричної характеристики явища; їхня мета – сприяти найповнішому розкриттю думки. Ці порівняння несумісні з умовністю, вони лише констатують факт. У свою чергу логічні порівняння класифікують за морфологічним способом вираження об’єкта порівняння: займенникові,

прислівникові та ін. Щодо логічних порівнянь В. М. Огольцев використовує термін порівняльно-зіставні конструкції [25, с. 7]. Основна мета таких порівнянь – зіставлення, яке виявляє різницю в предметах, що мають спільні якості.

За наявності в порівнянні елементів різних класів утворюється образність. Наприклад: *Її руки були білі, як сніг* – руки порівнюють не з конкретною назвою природного явища, а з узагальненим поняттям, тому що сніг у нас переважно асоціюється з білим кольором.

Образні порівняння створюють образність мови за допомогою пробудження уяви. В образних порівняннях образ конструкції дозволяє пізнати приховані, неочевидні властивості пізнаваного предмета. В. Огольцев зауважує, що “функція образного порівняння полягає не у вираженні поняття, а у вираженні уявлення, основою якого є ознака предмета, яку ми сприймаємо у відчутті” [34, с. 7]. Генетично образ у мисленні людини може формуватися і без слів, на основі суми відчуттів від предметів і зв’язків їх окремих значень. Цю початкову стадію формування образу точніше можна назвати асоціативним уявленням, яке стає повноцінним образом у складі всього виразу, коли на перше враження накладаються нові. Поява одного члена асоціативного ряду призводить до появи іншого члена. Так асоціації допомагають співвіднести те, що названо, з тим, що це нагадує або з тим, як це могло відбуватися. У такий спосіб можуть створюватися стійкі народні образні порівняння: *тиха, як вода*, а також індивідуально-авторські порівняння. Серед образних порівнянь є традиційні порівняння (узуальні): *одинок*, *як билина* та індивідуально-авторські (оказіональні).

Семантика порівняльних конструкцій напрочуд різноманітна. Науковці, які досліджували порівняння саме в цьому аспекті, виділяють різні семантичні групи порівнянь. Наприклад, Д. Ащурова унаочнює такі опозиції в художньому порівнянні: живе-неживе, особа-неособа, абстрактне-конкретне, фізичне-духовне, логічне-чуттєве, високе-буденне.

С. Александрова виділяє такі типи семантичних порівнянь: “людина-явище природи”, “людина-предмет”, “людина-вогонь”, “тварина-явище природи”, “людина-тварина”, “тварина-предмет” тощо [35, с. 417].

Т. Павлюк виділяє концептуальні поля порівняльного звороту, зумовлені лексико-семантичними групами компаративної конструкції: концепт “Я”, концепт “Жінка”, концепт “Душа”, концепт “Час”, концепт “Смерть”, концепт “Побратимство” [35]. Л. Прокопчук виділяє п’ять категорійних сем, сполучувальні можливості яких типізують семантику категорійних значень порівняльної конструкції: особа, тварина, реалія, речовина та абстрактність [42].

У художніх творах порівняння вживаються доволі широко, оскільки “через порівняння відбувається зближення таких віддалених понять, як живе й неживе, фізичне і психічне; порівняння може стосуватися якості й кількості, емоцій, почуттів тощо” [2, с. 81]. Незалежно від того, чи сприяє порівняння створенню яскравішого образу персонажа, чи підкреслює ту чи ту думку, воно передусім – не тільки основний засіб розкриття сутності явища, а й засіб репрезентації ставлення до нього автора твору. Вибір порівняння завжди пов’язаний із характером авторської оцінки того, що зображено.

Порівняння в художньому тексті виконують найрізноманітніші функції. Науковці, які вивчали функціонування порівнянь у творах різних письменників, виділяють такі стилістичні функції порівняльних конструкцій: текстотвірну, конкретизувальну, стилізувальну, характеротворчу, емотивно-експресивну [9]. Найчастіше письменники вживають порівняння для змалювання художнього образу персонажів: розкриття їхнього внутрішнього світу, виділення особливих рис характеру героїв твору, їхнього мовлення, вдачі. Дуже часто вживаються порівняння під час опису картин природи.

Порівняння, засновані на сприйнятті зовнішнього світу та на систематизації вражень від світу у свідомості, можна визначити як перцептуальні.

Завдання автора в цих умовах – максимально точно потрапити в осердя індивідуальної перцепції читача, створити образ, який би гранично широко тлумачив смисл тексту. Тому порівняння виконують одну з пріоритетних ролей у прозі, а їх формальна, технічна вивершеність переконливо демонструє рівень творчої майстерності автора.

Деякі з таких порівнянь – типові для мовлення загалом, тобто є постійними. Уживаючи їх, письменник досягає ефекту стимулювання “відчуття співпереживання” читача.

Письменники в художніх творах використовують як загальноновживані, так і індивідуально-авторські порівняння. Загальновідомі – це ті, які через постійне вживання у мовленні стали фактом загальнонародної мови і перетворилися у сталі вирази: *дивиться, як баран на нові ворота*. Письменники вживають їх для того, щоб читач зміг легко сприйняти текст. Переважно такі загальновідомі порівняння виконують певну, притаманну їм стилістичну функцію.

Водночас письменники досить часто створюють індивідуально-авторські порівняння, які визначають особливості стилю мовлення окремого письменника. Для того, щоб порівняння було виразнішим, привертало до себе увагу і сприяло народженню почуття, на яке розраховує автор, воно має базуватися на протилежності понять. Об’єкт та предмет порівняння повинні бути дібрані за принципом несумісності, щоб їхнє зіставлення було несподіваним, привертало до себе увагу й актуалізувало у свідомості читача систему образів, які не залишать його байдужим і пробудять емоції. Уподібнюючи різнопланові поняття, письменники створюють надзвичайно яскраві, образні порівняння завдяки несподіваному зіставленню. Вони є оригінальними й виокремлюють творчу манеру того чи того автора з-поміж інших авторів. Необхідною умовою оригінальності є віднесеність предмета і образу до різних лексико-семантичних груп, і чим сильніше відчуватиметься відокремленість між предметом і образом, тим яскравішими, ефектнішими та цікавішими будуть порівняння. Разом з тим порівняння однієї лексико-

семантичної групи можуть виконувати найрізноманітніші функції. Наприклад, автор, використовуючи порівняння з назвами зоонімів, може описати зовнішність персонажа, його характер, поведінку та ін.

Оригінальність авторських порівнянь характеризується їх лексико-семантичним наповненням та незвичайною їх сполучуваністю. Порівняння слугують засобом передавання специфічних ознак ідіостилю автора: образи, як результат світовідчуття, ступінь їхнього семантичного ускладнення, а отже, рівень інтелекту, мовного чуття, асоціативного мислення, ступінь розвитку інтуїції.

Семантика порівнянь ґрунтується на складних процесах розумової діяльності автора, невід'ємним складником якої є асоціації, що виникають унаслідок чуттєвого сприйняття дійсності. “Саме асоціації утворюють у порівняльній конструкції найголовніший компонент – основу, що концентрує її семантичний потенціал, решта ж компонентів (суб'єкт та об'єкт) матеріалізують порівнювані субстанції” [27, с. 679].

Порівняння є одним із головних критеріїв самобутності художнього твору.

“Оригінальність індивідуально-авторських порівнянь зумовлена ще й тим, наскільки тісно пов'язані порівняння з тематикою твору та світоглядом письменника. Обраним образом порівняння письменник показує своє суб'єктивне ставлення до поняття, яке позначає це слово” [34, с. 36]. В індивідуально-авторських порівняннях яскраво виражена особа письменника.

За стилістичним характером розрізняють сатиричні, поетичні та нейтральні порівняння. Сатиричні порівняння можна поділити умовно на групу з негативним емоційним забарвленням, яка характеризується використанням негативно забарвленої лексики. Поетичні порівняння надають літературному твору своєрідного романтично-чуттєвого забарвлення. Нейтральні порівняння відіграють, як правило, граматично або змістовно важливу роль у реченні.

Отже, порівняння використовуються у творі з метою посилення зображальності та образності, створення більш яскравих, виразних образів і виділення ознак зображуваних предметів або явищ. Порівняння також дають змогу письменникові дати суб'єктивну оцінку зображуваним подіям у творі.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРІВНЯНЬ У РОМАНАХ В. ЛИСА “СТОЛІТТЯ ЯКОВА” ТА “ДІВА МЛИНИЩА”

Мова романів В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища” характеризується багатством різноманітних тропів та стилістичних фігур, які увиразнюють образи персонажів та зображувані події. Вагоме місце з-поміж них відводиться порівнянням, за допомогою яких автор асоціативно, метафорично та влучно дає оцінку й виражає своє ставлення до персонажів, описуваних подій.

2.1. Структурні типи порівнянь у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища”

У романах В. Лиса порівняння представлені великою кількістю мовних одиниць з експліцитним та імпліцитним показником.

Найчастіше автор уживає порівняння з експліцитним показником (сполучникові).

Найбільш уживаними в романі “Століття Якова” є порівняння зі сполучником **як**, який виконує власне-порівняльну функцію, тоді як у романі “Діва Млинища” порівняння з цим сполучником вживаються рідко: *Не розкрутиш назад день чи рік, як те колесо* [22, с. 2]. У цьому реченні предмет порівняння є поширеним – *день чи рік*, образ порівняння поширений вказівним займенником – *як те колесо*, а основа непоширена, виражена дієсловом із заперечною часткою **не** – *не розкрутиш*. У реченні *Ходив за лошатком лучче, як за маленькою дитиною* [22, с. 13] основою порівняння виступає дієслово *ходив* – у значенні турбувався; образ поширений – **як за маленькою дитиною**; предмет – відсутній. Вибір образу порівняння мотивований тим, що маленька дитина вимагає більше піклування і нею особливо опікуються, а головний герой з такою увагою та любов'ю

турбувався про маленьке лоша. У реченні *Тільки як наблизився, то побачив, що невисоке, худе, як тряця, дівча трощить його мак* [22, с. 15] образом порівняння виступає поєднання власно-порівняльного сполучника **як** з іменником **тряця**, порівняння побудоване на основі асоціації худорби з хворобою. Зазвичай цей сполучник вживається разом з образом порівняння у постпозиції, після суб'єкта порівняння разом з її основою: *Влюбетися, як води кварту випити* [22, с. 22], *І він купає того коня, гарного, як чорт, пряде вухами, оком косує, кралець* [22, с. 69], *Дівочий крик, як поранений птах, ударився в його лице* [21, с. 16], *Бо вона, ця дівка, як наполохана пташка, що звідкілясь прилетіла налякана, мовби з пазурів шуліки вирвана, і тільки на сідало сіла й заспокоїлася* [22, с.71], *Ти, дочко, як той метелик, що злетів та сів – може, мені на руку, може, на вікно* [22, с. 45], *“То добре”, – сказав брат, видно було, що для нього Панас, як пришелець з іншого, вже напівзабутого світу, – нащо було телючитись назад, де вже тебе нема, а є моя сім'я й моя господарка?* [21, с. 83]. Предметом порівняння в цьому реченні виступає власний іменник **Панас**, образ поширений – **як пришелець з іншого, вже напівзабутого світу**, основа – упущена, але, зрозуміло, що образ мотивований тим, що головний герой став для брата чужим, тому порівнюється з пришельцем. Проте є випадки, коли образ порівняння з цим сполучником стоїть перед предметом порівняння: *Кинувся, нахилився до блідого, як смерть, лиця* [22, с. 19]. У реченні *Не, кумо, я ж не проти б такого зятя мати, як ваш синочок рідненький, а мій хрещений* [22, с. 22] сполучне слово **як** співвідносне зі словом **такий**, який у свою чергу конкретизується іменником **зять**. *Відрізати себе, як скибку од родини, безрідною стати – не для неї, Ясику, ти мусиш зрозуміти, ти розумний хлопець* [22, с. 28]. У наведеному реченні предметом порівняння виступає дієслово **відрізати**, образ – іменниково-прийменникова конструкція **як скибку**. Порівняння може бути розташованим і в самому кінці речення, у цьому випадку воно стає фіналом думки: *Все міг, бо був таки хорошим хазяїном, мудрим, не запальним, як голодран Платон Цвіркун* [22, с. 36].

Та всього його, повністю, у всій красі й привабі, тико й бачив раз, як Параска купалася у Мережці, – підглянув, дух його полетів, запарував над водою, теплою, як парне молоко... [21, с. 16]. У цих реченнях образ порівняння розташований після предмета та основи порівняння і узагальнює думку, надаючи їй образного звучання. Часто власне-порівняльний сполучник **як** поєднується із займенником такий спосіб утворюється логічне порівняння: *Він примощується на лавку, напіврозсохлу, як і він сам* [22, с. 71]. Автор часто вживає традиційні порівняння з цим сполучником: *Стій, бо уб'ю, як паршивого пса* [21, с. 27]. Предмет порівняння в цьому реченні відсутній, основа непоширена – дієслово *уб'ю*, образ порівняння узуальний – **як паршивого пса**. Образ порівняння є традиційним, тому що так, як правило, кажуть, коли погрожують когось вбити. *Здоровий, як бик* [21, с. 48]. Вибір образу порівняння мотивований, тим, що зазвичай велику, сильну людину порівнюють саме з цією твариною.

На другому місці за частотою вживання в романі “Століття Якова” є порівняння з модальним сполучником **наче** та його варіантами **начеб, ніби, нібито**, які виконують модально-порівняльну функцію. У романі “Діва Млинища” цей сполучник та його варіанти вживаються набагато рідше, але речення з цим сполучником відрізняються надзвичайною експресивністю: *Швидко-швидко, наче од якоїсь навали втікала* [22, с. 20]; *Вертався, наче справді був переможцем* [22, с. 47]. Порівняльні звороти зі сполучником **ніби** (наче) можуть знаходитися в позиції детермінантного другорядного члена речення: *А вони пурхають з долонь і одразу кудись зникають, ніби невидимий струмінь зливає, чи вітер, якого й не чути* [21, с. 74]. Також вони можуть знаходитися в позиції відокремленого другорядного члена речення, що стосується означення: *Утоптував ледь помітну стежку крізь білий, наче святковий сніг, а як стало геть грузько, звелів синові, аби ступав у його сліди* [21, с. 78], *Дівчина бачила, як з кожним разом росте його захоплення, поєднане з чимось ніжним і в той же час пекучим, наче щочки торкався лагідний промінь* [21, с. 273].

Сполучник **наче** нерідко має за межами порівняльного звороту співвідносне слово **так**: *Подивилася так, наче не впізнавала* [22, с. 41]. Порівняння зі сполучником **ніби** мають свій власний семантичний відтінок, який полягає в підкресленій модальності, яка є акцентовано неадекватною, уявно наближеною до реального стану речей: *Потім тупцяв на місці, довго стовбичив, виглянув місяць з-за хмари, ніби хотів спитати: нащо тут стовбичить ця дивна людська істота?* [22, с. 54]. У реченні *Тіло наче паралізувало* [22, с. 46] предмет порівняння виражений іменником **тіло**, образ – *наче паралізувало*, основа – матеріально не виражена. Речення *Слова були страшні, начеб живі й неправдиві* [22, с. 103] становить порівняльну конструкцію, предметом у якій виступає іменник **слова**, основою – поєднання дієслова та прикметника *були страшні*, образ – поширений, виражений поєднанням прийменника з однорідними означеннями – *начеб живі й неправдиві*.

Однак варто зазначити, що поряд із порівняльним сполучником **наче** досить часто в романі “Століття Якова” вживається сполучник **мов** (**мовби, немов**), який так само виконує модально-порівняльну функцію, у романі “Діва Млинища” порівняння з цим сполучником трапляються найчастіше: – *Знаю, кумо, що ми для вас біднота драна – сказала Яшкова мати з важким зітханням, присвистом, мовби версту пробігла перед тим* [22, с. 22], *Його тіло стало враз немов заморожене* [22, с. 29], *Мати Юстина аж руки простягла, мовби од тих слів одпиралася* [21, с. 23]. Предметом порівняння в цьому реченні виступає іменник **Юстина**, основа – **руки простягла**. Образ порівняння *мовби од тих слів одпиралася* мотивований тим, що жінка не хотіла вірити в те, що каже їй син, тому простягла руки, намагаючись не чути цих слів.

Порівняння зі сполучником **мов** дуже схожі на порівняння зі сполучником **як**, який виконує власне-порівняльну функцію без будь-яких модальних додатків, через те, що сполучник **мов** має найменший заряд модальності: *Дивився старий жид, мовби справдешній пророк чи*

апостол із Старого Завіту [22, с. 51], *Туперка, коли її нема, коли закінчилися спогади про її перебування, мовби прокручене кіно пам'яті, не знав, чим жити* [22, с. 93], *Трусилася, мов у пропасниці, й казала* [22, с. 85], *Та враз зробився покірним і заскавулів, мов маленьке собача* [22, с. 83], *На пані, яка вирішила жити з простим поліщуком, ходили дивитися, мов на якесь диво* [22, с. 128], *Зося тоді вернулася з походеньок від нової подруги темна, мов хмара* [22, с. 135], *Як наблизився, почув, що повторює, мов закляття* [21, с. 66], *Старенькі, вкриті білими шапками хатки, мовби присідали, придивляючись до дивних подорожніх* [21, с. 79], *І тут вона болісно скривилася, мовби щось пригадуючи, Цей нещасний хлопець дивився на неї, мов на якесь неземне диво* [21, с. 273], *Той капрал дивився, мов десять баранів на нові тесані ворота* [22, с. 96]. У цьому реченні предметом порівняння виступає іменник *капрал*, основа – не зазначена, хоча з контексту випливає, що ймовірно це прислівник *здивовано*, образ порівняння поширений, виражений фразеологізмом – *мов десять баранів на нові тесані ворота*.

У романі “Століття Якова” наявний єдиний випадок вживання порівняння з діалектним прийменником *геньби*: *Яків стояв на краю села, вдивлявся в темряву, й серце стискалося так, геньби у нього хтось лецата запхнув* [22, с. 150]. У цьому реченні предметом порівняння виступає іменник *серце*, основа поширена підсилювальною часткою *так* – *стискалося так*, образ поширений – *геньби у нього хтось лецата запхнув*. У другому аналізованому романі випадків вживання цього сполучника не спостерігалось.

Порівняння з імпліцитним показником рідше трапляються в розгляданих творах. У романі “Століття Якова” мають місце порівняльні конструкції, утворені за допомогою прикметника *схожий*, але вживаються вони рідко: *Худюща, схожа на синій патишок, рука ледь не тріснула* [22, с. 16]. Натомість у романі “Діва Млинища” порівняння, що поєднуються за допомогою предиката *схожий* трапляються набагато частіше, ніж у романі

“Столітті Якова”: *Графиня випросталася, стала схожа на високу тополю за вікном* [21, с. 103]. У цьому реченні предмет порівняння – іменник **графиня**, основа непоширена, виражена дієсловом **випросталася**, образ порівняння – **стала схожа на високу тополю**. Образ порівняння мотивований тим, що графиня, вочевидь, була високою, стрункою, з гарною осанкою, саме такою, як згадане дерево.

Прикметник **схожий** уживається в позиції показника порівняльних відношень, який включає сему порівняння: *Улянка тодішня йому завше на вишеньку молоденьку схожою була і на ялинку водночас – їх обох батько посадив у двадцять п'ятім році коло вулиці по краях городу – тяглися теї дерева до неба й мовби хотіли гілляччям світ доколишній пригорнути – кожна по-своєму* [22, с. 26], *На кішку, що от-от пазурики випустить, схожа* [22, с. 71], *Дівчина в білому з блакитними оборками платячку була схожа на квітку* [21, с. 107].

Прикметник **схожий** належить до слів релятивної семантики, які потребують поширювачів для смислової завершеності: *Хлопець був блідим, схожим на мерця, що раптом ожив* [22, с. 78], *Несподівний, неочікуваний, схожий водночас на сон, що не забути, з'яву ангела у глухому закутку села* [22, с. 108], *Ліо-Неллі намочила ноги, а потім зайшла далі у воду, підкасавши плаття, й Арик сказав, що тепер вона трохи схожа на молоду, дуже симпатичну чаплю* [21, с. 112].

Прикметник релятивної семантики **схожий** прогнозує заповнення залежної відкритої позиції іменником у знахідному відмінку з прийменником **на**, наприклад: *Зося тепер доволі часто сварилася з свекрухою, а потім обіймалася й перепрошувала маму Параску солодкими, схожими на швидке куряче сокоріння словами* [22, с. 145], *Зусім хлопчина молодий, на школяра схожий* [22, с. 177], *Тут вона не доказала, Яків подумав, оскільки дохтурка Вікочка шукала якесь слово, що неїна печаль схожа на довгоногого боцюна, що нияк не може жаби вполювати, а може, й грається з тою жабою* [22, с. 182], *Тим садом біжить жінка, схожа на біле дерево* [22, с. 211],

...*уsmішка* *буле швидше схожа на оскал якогось звірка, може, хом'ячка чи що* [21, с. 273].

Для роману “Століття Якова” характерні також порівняльні конструкції, утворені за допомогою адвербіалізованих форм орудного відмінка іменника, у романі “Діва Млинища” порівняння такого типу майже не вживаються: – *Весілля має бути після Покрови, – каже Улянка, коли вони обоє знеможені, геть засоромлені, **щоки калиною пашать**, як і все тіло, лежать на молодій траві, на якій ряднина постелена (передбачлива Улянка принесла)* [22, с. 27]; ***Страх чорним птахом опустився** йому на плечі, **втисвся пазурами у шкіру, клюнув по голові*** [21, с. 27]. У реченнях такого типу найчастіше вживаються адвербіалізовані лексеми, які походять від іменників – назв тварин: *А через місяць вже й **притулилася** перед прощанням **лагідним маленьким кошеням*** [22, с. 105]; ***Зося ж розлюченою тигрицею продовжувала дряпатися*** [22, с. 136]; ***Ніч вдивлялася у нього стооким невидимим звіром**, несла крадькома у чорній торбі сотню, а може, й тисячу звіренят, здатних рознести довкола біду* [22, с. 151].

Рідше вживаються прислівники, що походять від іменників – конкретних назв предмета: *Дивився, як **відбігає** – де там тій козі чи молоденькій теличці – **дивним вистрибом, молодим, аж п'янким вихором Парасина дочка*** [21, с. 86]. Образ порівняння у цьому реченні поширений – ***дивним вистрибом, молодим, аж п'янким вихором***. Вибір такого образу зумовлений тим, що дівчина ця була вправна та спритна, від неї віяло молодістю, яка так приваблювала цього вже немолодого персонажа роману.

Вибір адвербіалізованих форм орудного відмінка іменників із порівняльним значенням забезпечується не тільки мовною, а й художньою свідомістю автора і обґрунтований стилістичним осмисленням.

Порівняння, виражені прислівником з конфіксом **по-...ому**, у романі “Століття Якова” трапляються рідко, як і в романі “Діва Млинища”: ***Боже, як ніжно, незнаним запахом – як там, по-панському, дух чи духи – пахне ця дівчина!*** [22, с. 70]; *Головна з них – ніколи **по-справжньому не втрачати***

голови [21, с. 108]. Найчастіше автор послуговується антропонімічними порівняльно-уподібнювальними прислівниками, які представлені лексичними одиницями на позначення статі або віку людини: *Дзвінко, по-дівочому чи навіть по-дитячому* [22, с. 137]; *І раптом Віка таки схлипує – голосно, ображено, по-дитячому – те й по телефону чути* [22, с. 209]; *Доярки й телятниці поблажливо підсміювалися над його дивацтвами, але ставилися набагато тепліше, по-жіночому жаліли* [21, с. 269].

Іноді автор вживає прислівники з конфіксом по-...ому, які означають риси характеру людини або її поведінку: *Хіба в тім, що по-дурному поволік за собою Тетянку* [21, с. 131].

Найбільше в романі прислівників з конфіксом по-...ому, які походять від відносних прикметників, найчастіше вживається прислівник **по-дитячому**.

У романі “Діва Млинища” трапляються поодинокі випадки вживання фразеологічних порівнянь, які ще називають компаративними фразеологізмами – це стійкі вирази, які мають двочленну структуру і поєднані порівняльним сполучником. Фразеологічні порівняння характеризується яскравою образністю, стилістичною забарвленістю, експресивністю і емоційністю. Наприклад: *...ни гонеся, як Харитин за параниною* [21, с. 17]; *Ну, звісно, мама, як новиною, рішенцем своїм, як мокрим рядом накрив, зразу в плач, в крик* [21, с. 48]; *Зажило як на псові* [21, с. 56].

Отже, у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища” вживаються як сполучникові, так і безсполучникові порівняння, які мають різне граматичне вираження. Найбільше в романі “Століття Якова” сполучникових порівнянь, зокрема зі сполучником **як**, у романі “Діва Млинища” найбільше порівнянь з прикметником **схожий**.

2.2. Семантико-стилістична типологія порівнянь, виявлених у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища”

Порівняння – один із найуживаніших стилістичних прийомів у літературних творах. Уводячи в текст порівняння, автор створює в читача чіткіші уявлення про події, що відбуваються у творі, характеризує зовнішність героя, його риси характеру, вчинки, мовлення, психологічний і фізичний стан, його життєві ситуації. Порівняння найяскравіше відображають мовотворчі здібності автора твору.

У мові художніх творів, зокрема в аналізованих романах В. Лиса, стилістично вагомими стають порівняльні конструкції. Визначивши семантику компонентів порівняння, можемо зробити висновки про психологію творчості письменника, виявити об’єктивну інформацію, що є частиною зображуваного. Володимир Лис у романах використовує велику кількість оказіональних порівнянь. Вибір семантики образу порівняння не є випадковим, він пов’язаний зі змістом усього твору.

Володимир Лис найчастіше використовує порівняння для характеристики персонажів: їхньої зовнішності, характеру, поведінки, рухів, звички тощо. За семантикою предмета порівняння та стилістичним значенням усього словесного образу, створюваного компаративною конструкцією, у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища” найбільш поширеними є порівняння, що характеризують риси зовнішності людини. Суб’єктом у таких порівняннях виступає або все тіло людини, або його окрема частина (очі, волосся, губи і т.д.). Об’єктами порівняння слугують найрізноманітніші апелятиви. В основі порівнянь цієї групи міститься подібність одних предметів, осіб, явищ за кольором, формою, фізичними властивостями, якісними характеристиками з іншими об’єктами. Наприклад, автор описує Оленку при першій зустрічі з Яковом: *Тільки як наблизився, то побачив, що невисоке, худе, як тряця, дівча трощить його мак* [22, с. 15]. Як відомо з твору, Оленка через надмірне вживання

наркотиків була досить худюю, слабкою і весь час трусилася, врешті-решт дівчина впала у лихоманку. Саме тому автор порівнює дівчину з трясцею, що означає лихоманка. А так автор описує волосся Зосі – коханки, а згодом дружини Якова: *Прекрасна Зося з розпущеним, чорним, як вороняче крило, волоссям* [22, с. 76]. У цьому звороті волосся порівнюється з воронячим крилом, тому що воно темно-чорного кольору. А таку характеристику подає автор для опису зовнішності прийомної дочки Якова – Параски: *Як лозинка тоненька, біленька, з гордим, як у матусі, поставом голови* [22, с. 179]. Стрункий стан дівчини порівнюється з лозинкою. Водночас у цьому порівнянні автор використовує зменшено-пестливі слова, щоб передати захоплення дівочою красою. Також під час опису зовнішності персонажів автор вдається до використання лексики як об'єкта порівняння, що характеризує людину за віком: *Зусім хлопчина молодий, на школяра схожий* [22, с. 177]. Іноді певні частини тіла людини в романі автор порівнює з побутовими предметами: *Він так ще раз кресонує сірими очима – блищали, мов край добре нагостреної коси, – що Якову на душі враз мультко стало, за плечима по спині цівка поту побігла, а за нею друга – під правою пахвою* [22, с. 145]. Під час опису зовнішнього вигляду персонажів автор іноді порівнює їх з представниками потойбічного світу: *Хлопець був блідим, схожим на мерця, що раптом ожив* [22, с. 78]. Ця група порівнянь є найчисленнішою. Деталі зовнішності людини викликають у автора асоціації, вербалізовані складними багатокomпонентними порівняльними конструкціями, що посилює стилістичну роль мовної фігури в тексті.

У романі “Діва Млинища” група порівнянь-характеристики зовнішності людини також є найчисленнішою. Наприклад: *Їй добре зробив, бо ж вона таки озирнулася, повернула голову й очі – злякані, а од того побільшені, схожі на два маленькі горіхові озерця* (“Хіба озерця бувають горіхові?” – подумав) – *кресонули заклично, так йому здалося* [21, с. 16]. У цьому реченні об'єкт порівняння є досить незвичайним, індивідуально-авторським. А так автор описує вроду юної дівчини, першого кохання Панаса: *На сорочку*

накинута полотняна свитка, та, здавалося, він бачить, як під тою свиткою здіймаються, дихають пружні дівочі груди, а під довгою спідницею ховається інше багатство – **стрункі, мов налиті дбайливим Божим майстром диво-ноги...**[21, с. 38]. Образи в порівняннях цієї групи найчастіше виражені фітонімами: **Волосся, мов побуріла солома** [21, с. 28]. Це речення становить порівняльну конструкцію, де окремий елемент зовнішності людини – волосся порівнюється з побурілою соломомою на основі його кольору. *Не раз він дивився на вродливе лице Ліо-Неллі, на кучерики, що падали на лоба, на губи, котрі розкривалися, мов пелюстки дивно прекрасної квітки...*[21, с. 100]. У цьому реченні так само окремий елемент зовнішності – губи порівнюються з квіткою на основі їх схожості за кольором та формою. У реченні: *Ни нашого поля ягода та й з виду, як опеньок засушений* [21, с. 162] чоловік порівнюється із засушеним опеньком. Так автор висміює непоказну зовнішність героя. Для характеристики окремих частин зовнішності персонажів автор використовує також зооніми: *...на помах ніжних, мов крила в лебедів, що прилітали до них у село, вії* [21, с. 100]. Автор, порівнюючи вії дівчини з крилами лебедів, виражає своє захоплення її вродою. Іноді для опису зовнішності персонажів автор використовує назви іграшок: *–Що, зазнобушка з таким іменем дома осталася? – спитала, дивлячись насмішкувато-проникливо, видно, розбитна схожа на велику ляльку й водночас розпуку “мамка”* [21, с. 56]; а також назви, які вказують на людей, що займаються магією: **Схудла, справді схожа на відьму** [21, с. 205]. Вибір порівняння в цьому реченні пояснюється тим, що слово “відьма” у нас завжди асоціюється з високою та худюю жінкою. Часом автор вдається до використання назв хвороб у ролі образу порівняння: *Худющі, як тряся, мовби й родилися висохлими* [21, с. 214] та до назв предметів побуту: *Та дитина не з’являлася, жінчин живіт лишався пласким, наче гладко вистругана дошка* [21, с. 181]. Іноді письменник у ролі образу порівняння використовує назви географічних об’єктів: *В останні роки між стогонами, коли тіло, яке все більше було схожим на велику білу*

гору, відболівши, трохи затихало, Марія думала про велику милість, яку їй послав у цій житті Всевишній [21, с. 221].

Вибір порівняння пов'язаний із авторською оцінкою зображуваного. Для персонажів, яким він симпатизує, обирає яскраві, позитивні образи. Порівняння з негативним емоційно-оцінним забарвленням стосуються персонажів, яким автор не симпатизує.

Значну групу складають порівняння, що використовуються для характеристики вдачі персонажів: образами порівняння в таких компаративних одиницях найчастіше виступають назви людей за певними ознаками (вік, національність, місце проживання, соціальний статус). Ось як Уляна порівнює жителів Далекого Сходу з українцями: *Люди там прості й не такі заздрісні, як у нас* [22, с. 223]. Тут автор зміг показати характер двох різних націй, використовуючи лише одне логічне порівняння. А так автор описує характер Зосі: *Звісно, вона великодушна, як і всяка королева, а тому простить* [22, с. 122]. Мається на увазі, що всі представники найвищої верстви суспільства сильні духом і не вдаються до дрібних образ та завжди можуть простити кривдника. Саме такою вважала себе Зося. Автор послуговується при зображенні людського характеру зоонімами: *Та враз зробився покірним і заскавулів, мов маленьке собача* [22, с. 83].

Серед порівнянь цієї групи необхідно виокремити компаративні одиниці на позначення розумових здібностей персонажа та його умінь, які мають різноманітну семантику, як-от: *По-дитячому, а далі й не по-дитячому, прикидалася, що не розуміє багато з чого, що їй каже вчителька* [21, с. 184]. У цій групі порівнянь трапляються фразеологічні одиниці: *Певно, не вельми шкодувала, що втрачає ученицю, котра ніколи не хапала зірок з неба, не була активісткою, і взагалі наче невиразною сірою плямою* [21, с. 188]. Порівняльні звороти характеризують уміння персонажа діяти залежно від свого службового становища: *Він умів розставляти й переставляти чиновників, мов управний гравець фігури на шаховій дошці* [21, с. 98]. *Грицько працював у майстерні, виходив надвір із вічно замурзаним*

носом, *був токарем* якимось таким *умілим*, як казали, *ніби вродженим*, так вправно виточував деталі для ремонту тракторів і комбайнів [21, с. 236].

Часто в романах “Століття Якова” та “Діва Млинища” вживаються порівняння, що характеризують поведінку персонажів. Граматично предмет порівняння виражений дієсловом чи дієслівною формою, образ – іменником, поширеною іменною конструкцією. Для цього автор використовує фразеологізми, які виконують роль порівнянь: *Дві-три зустрічі – і пан Тадик вже чітко, як досвідчений мисливець за жіночими душами й тілами*, вловив чого потрібно цій панночці з древнім родоводом [22, с. 119]; *Той капрал дивився, мов десять баранів на нові тесані ворота* [22, с. 96]; *Потім подивилася так якось, мов туманом оповитима очима* [22, с. 225]. Проте об’єктами в порівняннях цієї групи переважно виступають зооніми: *Ти йдеш чи злякався, як заєць?* [22, с. 76]; *Параска ставилася до нього, як і перше – як до свого, їй призначеного хлопця, тико щось змінилося, продзеленчало, щоб уже не стихнути, а тихо, то скімлило, мов маленьке собача*, то наближалося й дратувало [21, с. 19]. Об’єктом порівняння тут виступає зоонім *собача*. *Спересердя дав дупня Марисі, відкинув ногою, мов паршиве кошеня*, не свою дочку “солдатську дівку” Лідку... [21, с. 178]. У цьому реченні образ порівняння поширений – *мов паршиве кошеня*, обраний на основі того, що часто люди штовхають кошенят ногами, щоб вони не заважали їм, так само вчинив персонаж роману зі своєї прийомною донькою.

Образи в цих порівняннях можуть бути виражені назвами конкретних предметів: *І вручав мовчки, без слів дівчині, якось так, наче підносив їй дорогоцінний скарб*, який щойно знайшов, і той скарб належить саме цій вечорниці й мусив його вручити він, *Пилип* [21, с. 19]. А також фітонімами: *Зовсім поруч упав і мовби розсипався, покотився по траві сміх – Парасчин дзенькотливий сміх*, так уміла сміятися тільки вона – підскакував

угору й знову *падав, мовби ще більшими горошинами* [21, с. 15]; *Тут і Ольга, як пізня зеленичка, коло нього, де не візьмися, виросла* [15, с. 188].

А так автор описує хвилювання закоханого парубка: *Хоч при кожній зустрічі, при кожнім побаченні тремтів, як останній листок на вітрі, вдивлявся в лице коханої, випивав її поглядом гуть усю* [21, с. 35]. Дівчину, яка засоромилася, автор порівнює з маковим цвітом: *Вона не боронилася, тільки зашарілася, як маковий цвіт...* [21, с. 89].

Об'єкти порівнянь можуть бути виражені назвами хвороб або лексемами, що відображають фізичний стан людини: *Мов у гарячці, вона зайшла до вчительського кабінету* [21, с. 189].

Також об'єкти порівнянь можуть означати різноманітні дії: *Пилип всідався на лавці, чогось завше коло порога, мов хотів кудись вийти чи утекти, сидів* [21, с. 19]; *І тут вона болісно скривилася, мовби щось пригадуючи* [21, с. 87]. У цьому реченні образ порівняння зумовлений тим, що спогади були гіркі і викликали в персонажа таку реакцію. Образи в порівняннях цієї групи можуть бути виражені також назвами на позначення способу дії: *Вона дозволяла Зенькові вечорами обіймати за стан і тремтіла, коли він пригортав уже по-чоловічому дужими руками* [21, с. 220].

Автор вживає порівняння при характеристиці дій героїв з різною метою: для висміювання їхньої поведінки, схвалення, засудження та ін.

У романах “Століття Якова” та “Діва Млинища” велику групу становлять порівняння, які характеризують людські дії, рухи у різноманітних життєвих ситуаціях: напружених, приємних, тих, які збивають з пантелику та ін. Особливо часто вживаються порівняння на позначення пересування людини в просторі. Основою таких порівняльних конструкцій переважно виступають дієслова на позначення руху. Образами в порівняннях цієї групи найчастіше виступають зооніми: *Тоді Панас таки не стримався, побіг і собі до річки, дівчина, певне, почувла той біг, швидкий, гарячий, як у лошака, що спішить до води...* [21, с. 16]; *Дівчина лягла животом на воду, поплила, схожа на великого вугра, що вигинався, розганяючи хвилі* [21, с. 16]; *Жінка*

йшла поволі, та раптом спинилася й почала підійматися – над дорогою, а тоді ... над лісом, над деревами, летіла, ніби птаха... [21, с. 21]; **Скрадаючись, мов кішка**, котра лізе вчинити шкоду, **зайшла до хати** [21, с. 209]; **Та бачив, як вона побіля хати, як та скажена свинка, гасала** [21, с. 206]; **А через місяць вже й притулилася перед прощанням лагідним маленьким кошеням** [22, с. 105].

Також образами порівнянь у цій групі виступають назви на позначення фізичних та психічних станів людини: **Йде хитаючись, наче п'яний**, униз [22, с. 167]; **Ледь-ледь відставила ручку, недбало, ніби вагалася** – подавати чи вказати хамові, котрий наближався, його справжнє місце [22, с. 81]; **Мчав, мов шалений** [22, с. 97], а також способу дії: **Коли порівнюється з ними, дівчата обдаровують захопленими поглядами, пустотливо сяють їхні очі, вони, мов за командою, здійснюють у вітанні ручки в тонких білих рукавичках, наче з срібних павутинок зітканих** [22, с. 69].

Рідше автор застосовує в ролі образів порівняння назви явищ природи: **Дивився, як відбігає** – де там тій козі чи молоденькій теличці – дивним вистрибом, молодим аж п'янким вихором **Парасина дочка** [21, с. 86]; **Марися йшла навстріч, хилитаючись, мовби од вітру...** [21, с. 140].

Є випадки вживання назв фізичних вад для позначення образу порівнянь, особливо часто повторюється субстантивований прикметник **сліпий**: **Останній рекрут затуляє лице руками, а потім, наче сліпий, виставивши руку наперед, йде до товаришів по нещастю** [21, с. 39]. Також автор вживає поширені порівняльні конструкції: **Вдалися сестри зовнішністю – обличчям, видовженим донизу, худорлявістю, навіть манерою ходити – рвучко, мовби вічно поспішаючи, – у батька** [21, с. 214], **Тільки тулить старе, колись знане ним тіло до себе, мовби намагається зігріти** [22, с. 221] і порівняння, виражені фразеологізмами: **Про ходу ж самої Варочки казали навіть не “йде, як пише”, а – “йде, як грає”** [21, с. 232] або **Ну чого стоїш, як вкопана?** [21, с. 232].

Об'єктами таких компаративних конструкцій найчастіше стають лексеми, виражені іменниками, поширені іменникові та дієслівні конструкції. Дії різної якісної характеристики автор часто порівнює з рухами тварин та людей у різноманітних психічних та фізичних станах.

Часто трапляються порівняння, що характеризують мовлення персонажів. У романі “Століття Якова” такі порівняння представлені незначною кількістю, проте вирізняються семантичною місткістю і образністю: *Зося тепер доволі часто сварилася зі свекрухою, а потім обіймалася й перепрошувала маму Параску солодкими, схожими на швидке куряче сокоріння словами* [22, с. 145]; *Тихо, наче сам до себе шепче Яків* [22, с. 168]; *Добував слова, ніби упущене відро з глибокого колодца* [22, с. 205]; *Зося сипала словами швидко-швидко, він ледве розбирав, мов боялася, що перебивати стане* [22, с. 109].

У романі “Діва Млинища” порівнянь, які характеризують особливості мовлення людини набагато більше. Образами в таких порівняннях можуть виступати:

– назви предметів побуту: *Якось, коли осталися удвох у хаті, Купріян сказав майже спокійно та з притиском од якого слова скрипіли, мов жорна* [21, с. 145];

– назви ритуальних дій: *Як наблизився, почув, що повторює, мов закляття* [21, с. 66];

– назви мистецтв: *Слова “Молодець, Лідочко!” вперше прозвучали, як щось неймовірне, як чарівна музика, відкриття дверей у світ, де після темно-сірого мороку раптом яскраво засяяло сонце* [21, с. 182];

– назви станів людини: *Тесть оддав Богу душу восени, намучившись і застогнавшись на його похоронах Марися всю дорогу промовляла, як заведена, їдне слово: – Таточку... [21, с. 145]; Остап це вимовив спокійно, ніби байдуже* [21, с. 105];

– зооніми: *Дівочий крик, як поранений птах, ударився в його лице* [21, с. 16];

– абстрактні поняття: *І Мокринка сказала, мовби зовсім без суму, чударнацькі слова...* [21, с. 201];

– явища природи: *Її крик пролунав різко, мов прогрімів перший весняний грім* [21, с. 229].

Основою порівнянь у цій групі є подібність звукового вираження за силою, інтенсивністю та характерними властивостями з іншими об'єктами.

Вживаються також порівняння, що характеризують почуття та емоційні стани персонажів. У романі “Діва Млинища” семантика порівнянь на позначення морально-психологічної характеристики персонажів дуже схожа з порівняннями роману “Століття Якова”. Суб'єктом порівняння в них виступає або власне словесно виражена емоція, або семи є імпліцитними та втілені в узагальненій семантиці синтаксичної конструкції: *Зося тоді вернулася з походеньок від нової подруги темна, мов хмара* [22, с. 135]; *Серце Якова знову наче стислося* [22, с. 188]; *Перша любов і любов велика – більша, здавалося, за саме життя, али не остання* [22, с. 211].

Образи в таких порівняннях переважно поширені: *Якову справді стало затишно і тепліше, мовби сніг за вікном розтопився, і вітер перестав шмагати хату* [22, с. 236]; *Бо вона, ця дівка, як наполохана пташка, що звідкілясь прилетіла налякана, мовби з пащурів шуліги вирвана, і тільки на сідало сіла й заспокоїлася* [22, с. 71]; *Високий, могутній, та, на диво, неговіркий, він поводив себе якось так, мовби знав особливу таємницю, яку от-от повідає комусь та не може рішити кому* [21, с. 18]; *Посидів-посидів, гіркоту, мовби перед тим розсолу з гірчицею випив, прогнав* [21, с. 90]; *Тихий, несміливий на обійми Семенко виявився палким у коханні, мовби на руках ніс неї з тою радузкою до неба!* [21, с. 107]; *А з них вихлюпнулися такий біль, така радість, перемішані зі здивуванням, наче побачила його вперше, що він задихнувся на мить* [21, с. 66]; *Їй було соромно, але соромно якось по-особливому солодко* [21, с. 224]; *Після вечірки Зенько їх проводжав, жартував, мовби нічого й не трапилося* [21, с. 226]; *Олеся стояла і раптом сама почала дрижати, мовби довкола її оточила зима*

[21, с. 256]; *Він поводився, мовби нічого не сталося* [21, с. 246]. Часто образами в таких порівняннях виступають фразеологічні одиниці: *Панас вийшов зі старостиного подвір'я, мов у холодну воду опущений* [21, с. 34]. Застосовує також автор і логічні порівняння: *Вона була роботяща, як і він, гостра на слово, жива і пружна, вся осяяна сонцем навіть за похмурої погоди* [21, с. 38]. Також образи в цих порівняннях можуть бути виражені словами, що є назвами:

– явищ природи: *Що більше – їхнє щастя чи горе його матері і його власний жаль, що, здавалося, засипає, мов сніг, всю дорогу* [21, с. 54]; *Як темна хмара, вернувся Панас до теперішньої свої дома* [21, с. 90];

– тварин: *Страх чорним птахом опустився йому на плечі, втисся пазурами у шкіру, клюнув по голові* [21, с. 27]; *По тій okazji стала тихою, як миша під помелом, і слухняною, запобігала і готова була небо до чоловіка прихилити* [21, с. 142];

– гірських порід: *Німий докір пригнічував, прибивав до землі, наче камінь* [21, с. 50];

– продуктів харчування: *Захарко майже не відходив від неї, дивився захоплено й закохано, і під тими поглядами Олеся танула, як морозиво на сонці* [21, с. 253];

– родинних зв'язків: *Вперше вони йшли вулицею мовчки, мов чужі* [21, с. 226].

Об'єктами порівняння в таких компаративних конструкціях найчастіше виступають поширені дієслівні конструкції, пов'язані з фізичними діями, природними явищами тощо.

Часто трапляються порівняння, що описують природу: *Ще сіріє за вікном, так ніби там не вечір заглядає, а світанок* [22, с. 233]; *Ніч вдивлялася у нього стооким невидимим звіром, несла крадькома у чорній торбі сотню, а може, й тисячу звіренят, здатних рознести довкола біду* [22, с. 151]; *Сад за вікном, теж наче молоко довкола будинку розлите, з білим-білим цвітом* [22, с. 211]; *Ліс не є і не буде таким, як був досі* [22, с. 90].

Автор використовує порівняння в романах для опису пейзажів, які сприяють зоровому відтворенню читачем зображуваного: *Вечір запах, як мовби осінь на весну перетворилася* [21, с. 51]; *...сонце, почервоніле, наче теж стомилося од роботи* [21, с. 25]; *Над майданом враз подув рвучкий холодний вітер, налетів, зашарпав поли, залітав під блаженську одіж, рвав, немов хотів душі витрясти* [21, с. 38]; *Воно (сонце) по-особливому лагідне, мовби не осіннє, а весняне* [21, с. 39]; *Стояв, а на зміну жарі приходив холод, вологий, мов на садок раптово осінній дощ полився* [21, с. 52]; *Казковими, мовби вирізьбленими, віти дерев у садку* [21, с. 228]; *Утоптував ледь помітну стежку крізь білий, наче святковий сніг, а як стало геть грузько, звелів синові, аби ступав у його сліди* [21, с. 78]. Образами в цій групі порівнянь також виступають назви рідин: *І раптом аж здригнувся, сіпнувся – зірка тая була схожа на маленьку прозору, підсвічену дивним світлом сльозинку* [21, с. 21]; *...дух його полетів, запарував над водою, теплою, як парне молоко...* [21, с. 16].

Часто пейзажні описи збігаються з описами емоційного стану персонажів. Під час опису спокійного емоційного стану пейзажний опис світлий та радує душу читачеві. Коли ж емоційний стан персонажа нестабільний, описи навколишньої природи такі ж тривожні.

Вживаються також порівняння, що характеризують абстрактні поняття. Роман “Століття Якова” насичений цією групою порівнянь: *Час розтягся, мовби велика гумова лямка* [22, с. 218]; *Типерка, коли її нема, коли закінчилися спогади про її перебування, мовби прокручене кіно пам’яті, не знав чим жити* [22, с. 93]; *Час – мука* [22, с. 115]; *І раптом подумав: якщо добре поміркувати – то, Господи, життя промайнуло, як один-єдиний день* [22, с. 230]. Роман “Діва Млинища” також насичений такими прикладами: *...од часу, що здавалося, чатував за кожним поворотом дороги, мовби грався з людьми у формі – виживуть чи ні* [21, с. 62]; *Місяця, де не проросте, як отруйні ягоди, тривога* [21, с. 107]; *Час тік поволі, наче вода в їхній річечці за тихої погоди* [21, с. 129]; *Життя, проте, потекло, як і*

налажало [21, с. 202]. Найуживанішим предметом порівняння в цій групі виявилось поняття “час”. На другому місці за частотою вживання поняття “життя”, “думка”, “спогади”.

У романі “Століття Якова” досить багато порівнянь, що характеризують тогочасні суспільні реалії, у романі “Діва Млинища” значно менше порівнянь цієї групи: *Навіть до берега не добіжать, постріляють, як сірих зайчиків* [22, с. 167]; *Частина наших за границю подалася, а тих, що лишилися, як щурів убивають та із схронів викурюють* [22, с. 180]; *А бач, щоб засценений підпанок рекрутчиною погрожував, ніби вона й за каторгу гірша, мо й повіз недобру звістку* [21, с. 28]; *Колхозне начальство і супроводжуючі з району дивилися насторожено, мов боялися, що Яків передасть гостеві якесь зашифроване послання* [22, с. 201]; *Зенько йому: прийдуть, вони в усі щилини пруть, як ті таргани* [22, с. 171].

Із цією метою письменник використовує поширені та непоширені компаративні конструкції, образами яких виступають складні іменні та дієслівні конструкції. Найчастіше при називанні об’єктів порівняння в таких конструкціях використовуються зооніми.

Порівняння, що характеризують погляд персонажів також часто вживаються в обох аналізованих романах: *Дивилася, мов саме він, Яків, знав, щось таке про Тимоша, про весь отсей світ, чого інші не знали* [22, с. 226]; *Очі дивляться з мукою і начеб ледь усміхнено* [22, с. 225].

Автор використовував у цій групі оказіональні поширені порівняння: *Дивився старий жид, мовби справдешній пророк чи апостол зі Старого Завіту* [22, с. 51]; *Відв’язана Асмінє поглянула на нього змучено й якось воднораз так світло, що Панас відчув, ніби його підіймає над землею незнана сила* [21, с. 69]; *Що ти йому таке писала, що він уже ледь з’явився, на тебе дивиться, мов ковтнути хоче* [21, с. 227]; *Калерія поглянула на нього вивчаюче, якось так, наче вперше угледіла, зустріла несподівано серед воєнного виру* [21, с. 153]; *Марися зиркнула якось так радо, мовби їй бозна-яку добру звістку приніс* [21, с. 149]; *Чоловік на дорозі справді*

дивився, **як несповна розуму** [21, с. 256]. Використовуються в цій групі й фразеологічні порівняння: *Ото кажучи, що вітання передає Соня, велике притом, а вона тико розігнулася од миски, у якій бурака чистила свині, певно, зиркнула, як сто рублів подарила...*[21, с. 231]. *Купріян глянув на дочку осовіло, наче випив із півлітра “Виборової”, хоч і зранку, і вчора і позавчора ріски горілчаної в роті не мав* [21, с. 142]. У цьому реченні образ мотивований тим, що персонаж постійно вживав алкогольні напої і майже ніколи не був тверезий, і в цій ситуації його погляд, спрямований на доньку був нечітким, хоча цього разу він був тверезим, але вражений її вчинком.

Як правило, у порівняннях цієї групи предметами виступають антропоніми – імена персонажів, основа – непоширена, виражена прислівниками, образи – поширені, виражені дієслівними та іменними конструкціями.

У романі “Діва Млинища” є велика кількість порівнянь, які характеризують людський плач: *Тихий, жалібний, ледь чутний, та якийсь такий, наче мала істота жалілася на весь світ і когось кликала на допомогу, плач таки доносився з того місця, де мала бути комора* [21, с. 258]. Образами в цих порівняннях можуть бути назви матеріалів: *Гандзя припала до подушки й зціпила зуби, а сльози, рясні, ни тико солоні, а й гіркі лилися, й вона тонула в тих сльозах, пливла річкою розпачу, як самотня скіпка* [21, с.171]. У цьому випадку героїня роману була в такому розпачі, що її стан порівнюється зі скіпкою, яка зазвичай пливе за течією і зупинити її дуже важко. Образами можуть виступати також назви напоїв: – *Та хіба я, фронтовик, став би обманювати рідненьку державу, – сказав Матвій, і з його ока викотилася сльоза, чиста, як добре перегнана самогонка* [21, с. 176]. У цьому реченні сльоза порівнюється з самогонкою на основі її кольору, оскільки самогонка або горілка зазвичай прозорі.

У романі “Століття Якова” такі порівняння відсутні.

У романі “Діва Млинища” письменник часто використовує порівняння:

- для якісної характеристики предметів або інших конкретних понять: *Де-не-де зближували вогники, чулися звіддалік, як вуркотіння, жіночі голоси* [21, с. 23]; *Пістоль був із дерева, али залізом оббитий, на справжній схожий, вельми ним тішився Марко* [21, с. 90]; *І раптом відчув – цей шматок, карта, ци як там, наче почала гріти його долоні, тулится до них, і тоже...тоже зігроти неї проситья* [21, с. 62]; *...спитав якось Матвій, звертаючись до старої, мовби задимленої часом ікони* [21, с. 177].
- Образами в таких порівняннях також можуть виступати зооніми: *... з великим, також чорним глечиком з довгим горлечком, схожим на чорного птаха-боцюна, такі гніздилися в їхніх поліських лісах* [21, с.63];
- для опису місцевості, будівель: *Старенькі, вкриті білими шапками хатки, мовби присідали, придивляючись до дивних перехожих* [21, с. 79]; *Олеся не повірила своїм очам – вони рушили з вулиці до малесенької, перекособоченої, наче вбитої в землю дерев'яної хатини з манюнім віконечком, що підсліпувато зирило на світ і на прибульців* [21, с. 254].

Образи в цих порівняннях можуть бути виражені також назвами продуктів харчування: *Біле-біле село, присипане, мов борошном питльованим, лежало перед ним* [21, с. 78]. Також у ролі об'єктів порівняння цієї групи можуть виступати назви частин тіла: *І тонка цівка ріки, мов жилка на руці* [21, с. 62]. Іноді образи порівнянь можуть бути виражені назвами інструментів: *Та когось таки випаде щісте, – приведе в свою домину, а приводити є куди, бо ж найліпша в селі хата, як дзвін, а віконниці які, а шафи своїми ж руками змайстрував* [21, с. 251].

Отже, порівняння, які характеризують персонажів найширше представлені в романах “Століття Якова” та “Діва Млинища”. Завдяки їм автор подав нам вичерпну характеристику персонажів, змалювавши їхню зовнішність, характер, змусив читача разом з ними переживати їхню радість, горе, розпач тощо. Порівняння дозволяють дати об'єктивну оцінку вчинкам персонажів.

Як зазначалося раніше, за характером семантичних відношень між предметом та образом порівняльних конструкцій їх поділяють на логічні та образні. Логічні порівняння не мають образної характеристики і констатують той чи той факт реальної дійсності. Образні порівняння створюються завдяки фантазії та уяві автора. У романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища” функціують порівняльні конструкції обох типів.

Логічні порівняння в романах вживаються доволі часто. У них міститься повідомлення про те, як подібні одні якості персонажа до якостей іншого персонажа, один предмет чи явище порівнюється з іншим. Найчастіше логічні порівняння становлять поєднання сполучника **як** і предмета порівняння. Наприклад: – *Не, кумо, я ж не проти такого зєтя мати, як ваш синочок рідненький, а мій хрещений* [22, с. 22]; *Все міг, бо був таки хорошим хазяїном, мудрим, не запальним, як голодраб Платон Цвіркун* [22, с. 36]; *Він примощується на лавку, напіврозсохлу, як і він сам* [22, с. 71]; *Хоч вечір ніби й теплий був, тепліший, як ото посеред весни в їхньому селі бувають вечори* [22, с. 170]; *Ростислав не сипав жартами й дотепами та анекдотами, як Роман, не зітхав безнадійно, як Грицько...* [21, с. 242].

Логічні порівняння, використані в розгляданих романах, мають різне морфологічні вираження. Зокрема, об’єкт порівняння може виражатися іменником: *І жонка у вас красива, вродлива, вам пощастило, пане поручнику, бажаю мати гарних діток аби були такі вродливі, як ваша жонка* [22, с. 103]; *Йолкина мати, потемніло, хоч у хати й так темно, як у ступі* [22, с. 175]; *Як лозинка тоненька, білявка, з гордим, як у матері, поставом голови* [22, с. 179]; *Діти, що готові були, хоч і вирости вже, прийняти його, як батька* [22, с. 209]; *І оченятами, як матуся неїна, – блись-блись, а з тих оченят сонячні зайчики з хитринкою в лапках вистрибують* [22, с. 146]; *Стояла така ж рання осінь, як і в час народження першої доньки* [22, с. 134]; *Син теперичка буде великим паном, поїде, хай і в приймаки, до города і житиме, певно, в палаці не згіршому, ніж у їхнього пана* [22,

с. 111]; *Б'ється об шибки, шарпає за двері й, здається, також за чимось квилить, як і розтривожена душа старого Якова* [22, с. 106]; *Мабуть, ніщо так не врізалось Якову в пам'ять, як приїзд Зосі* [22, с. 108]; *А польовий командир навіть у приклад поставив, як вояка вельми свідомого* [22, с. 96]; *Усе буде, як у тій пісні, хай-но тике поїде з тобою* [21, с. 251]; *Та в голові крутилося вперто одне: та невже з нею можна тико так – силою, владою взяти, як директор, чи погратися, помститися іншій, як Роман* [21, с. 239]; *У Мотрунки тожє були залицяльники, хоч видалася не такою вродливою, як молодша сестра* [21, с. 17].

Логічні порівняння з об'єктом у формі іменника однаково поширені в обох романах. Вони становлять найбільшу кількість логічних порівнянь, виявлених у досліджуваних романах. Найчастіше образами в таких логічних порівняннях виступають конкретні іменники, переважно власні імена та назви людей за родинним чи соціальним статусом.

Об'єкт порівняння може бути виражений прислівником: *Боже, як ніжно, незнаним запахом – як там, по-панському, дух чи духи – пахне ця дівчина!* [22, с. 70]; *Чи як там по-вченому кажуть...Вагітна* [21, с. 239]. Як правило, образом у таких порівняннях виступають прислівники з конфіксом по-...ому, які вказують на якість певного предмета чи явища. Трапляються й випадки уживання в логічних порівняннях простих прислівників: *Вона, як і раніше, мовби то жартувала з хлопцями й чоловіками, і до Гриця в майстерню заходила* [21, с. 239].

Трапляються порівняння, у яких об'єкт виражений особовим займенником: *Болото гірше, як у них* [22, с. 211]; *Хоч, каже, люди там прості й не такі заздрісні, як у нас* [22, с. 223]; *І раптом він щось зірвав з шиї й став простягати, Якову здалося, начеб до нього* [22, с. 162]; *Нихто з такою любов'ю ни вміє обробити неї, доглянути, мов малу дитину, як він* [21, с. 150]; *Слідом за матір'ю і батьком, як і вони, поклонилися* [21, с. 114]. Переважно в таких логічних порівняннях вживаються особові

займенники 3 ос. однини і множини. Вони констатують факт, не називаючи предмет.

Рідко об'єкт порівняння виражається дієсловом: *Зося відстояла право лягати в ліжку голою, як звикла з ранньої юності, відколи пішла з дому, що спочатку найбільше обурювало свекруху* [22, с. 129]; *Ліс не є і не буде таким, як був досі* [22, с. 90]; – *Двері незамкнуті, заходь, – тремтячи сказала, як і веліли* [21, с. 173]. Як правило, у цих логічних порівняннях уживаються дієслова дійсного способу, доконаного виду, минулого часу. Вони вказують на дії персонажів, які стали звичними для них.

Подекуди трапляються порівняння у формі ступенів порівняння прикметників і прислівників: *Чамойдани були доволі важкими, навіть важчими за ті, що ніс на вокзал* [22, с. 109]; *Була вона з бідної сім'ї, ще біднішої, як їхня* [22, с. 104]. Зазвичай у таких порівняннях вживаються якісні прикметники вищого ступеня порівняння. Вони вказують на різний ступінь якості певного предмета.

У романах “Століття Якова” та “Діва Млинища” функціює велика кількість образних порівнянь. Володимир Лис, як безсумнівний майстер слова, створив багато порівняльних конструкцій, використавши для образу порівняння лексику різноманітних тематичних груп.

У романі “Століття Якова” найчастіше спостерігаються порівняння, образом у яких виступають назви предметів побуту: *Не розкрутиш назад день чи рік, як те колесо* [22, с. 12]; *Худюща, схожа на синій патишок, рука ледь не тріснула* [22, с. 16]; *Відрізати себе, як скибку од родини, безрідною стати – не для неї, Ясику, ти мусиш зрозуміти, ти розумний хлопець* [22, с. 27]; *Очі ж сусідки як два великі баняки поробилися* [22, с. 116]; *А далі все покотилося, наче візок із гірки* [22, с. 122]; *Він ще раз кресонув сірими очима – блищали, мов край добре нагостреної коси, – що Якову на душі враз мультко стало, за плечима по спині цівка поту побігла, а за нею друга – під правою пахвою* [22, с. 145]; *Добував слова, ніби упущене відро з глибокого колодця* [22, с. 205]; *Час розтягся, мовби велика гумова лямка* [22, с. 218].

У романі “Діва Млинища” порівняння з такими образами трапляються рідше: *На його язик, справді гострий, мов бритва, та ще й обліплений комочками, ніхто не хотів потрапляти* [21, с. 195]; *Якось, коли осталися удвох у хаті, Купріян сказав майже спокійно та з притиском од якого слова скрипіли, мов жорна* [21, с. 145]; *...думка проникла її наскрізь, ніби велика неправдоподібно велика голка* [21, с. 121]. Найчастіше образами в таких порівняннях стають назви побутових предметів, які використовуються в сільській місцевості. За допомогою них описується зовнішність персонажів, їх мовлення, думки тощо.

Досить поширеними в розгляданих романах є порівняння, образом у яких виступають фітоніми. У романі “Століття Якова” такі порівняння вживаються рідше, ніж у романі “Діва Млинища”: *На денці, самісінькому денці конверта, маленька і зіщулена, як зернина, що закотилася у щілину і втратила надію колись прорости* [22, с. 14]; *Улянка тодішня йому завше на вишеньку молоденьку схожою була і на ялинку водночас – їх обох батько посадив у двадцять п'ятім році коло вулиці по краях городу – тяглися теї дерева до неба...* [22, с. 26]; *Тонко, пахусінько, наче квітка* [22, с. 70]; *Холодний осінній дощ, що робить одежину – ще недавно такі чепурні мундири жолнежів Війська Польського – мокрою, мов плющ, викручуй не викручуй, набряклою, що от-от розлізеться чи вибухне од тої мокрості* [22, с. 141]; *Та нас же по тюрмах зновика, як те сухе стебло, вижинатимуть* [22, с. 150]; *Тим садом біжить жінка, схожа на біле дерево* [22, с. 211]; *Дрібні, нерівні, як макові зернята, літери, писані правнуковою рукою* [22, с. 233]. Роман “Діва Млинища” більш насичений порівняннями, образами в яких виступають іменники з семантикою назв рослин: *Задріжав, як самотній листок на дереві, повз яке проходили* [21, с. 254]; *Вона не боронилася, тільки зашарілася, як маковий світ...* [21, с. 89]; *То Ганя наша підростає, як тая квіточка серед лужка* [21, с. 161]. Переважно в таких порівняннях образом виступають рослини різних видів, а також їхні частини

(стебло, зернина). Вживаються вони з різною метою: для опису зовнішності людини, побутових речей тощо.

Порівняння, образами у яких виступають назви біблійних персонажів і міфічних істот вживаються для опису дій персонажів та опису зовнішності тварин. У романі “Століття Якова” вони досить поширені: *Дивився старий жид, мовби справдешній пророк чи апостол зі Старого Завіту* [22, с. 51]; *І він купає того коня, гарного, як чорт, пряде вухами, оком косує, кралець* [22, с. 69]; *Жінку щитають поріддям диявола й оспівують як богиню?* [22, с. 111]; *Та, дізнавшись, хто їх порятував, люди оточили Зою і Якова, цілували Зосі руки, а декотрі вклякали на коліна, як перед святою* [22, с. 157]. У романі “Діва Млинища” порівняння з такими образами представлені поодинокими випадками, зокрема порівняння з іменником “відьма”: *Софійка вперше побачила сестру в гніві – очі палали, вона була схожа чи то на вояка у спідниці, чи на молоду відьму* [21, с. 222].

Як правило, у цих порівняннях не вживаються імена конкретних істот, згадуються лише загальні назви релігійних персонажів.

Порівняння, образами в яких виступають номени, що позначають абстрактні поняття, в обох аналізованих романах не набувають особливого поширення: *Кинувся, нахилився до блідого, як смерть, лиця* [22, с. 19]; *На пані, яка вирішила жити з простим поліщуком, ходили дивитися, мов на диво* [22; с. 128]; *Вона приїде і все забуде, як дивний дикий сон* [21, с. 256]. Абстрактні поняття в образних порівняннях вживаються для опису зовнішності персонажів та їхніх вчинків.

Порівняння, образами в яких виступають зооніми, є найчисленнішими в обох романах: *Дівочий крик, як поранений птах, ударився в його лице* [21, с. 16]; – *Ти, дочко, як той метелик, що злетів та сів – може, мені на руки, може, на вікно* [22, с. 45]; *Ніби живе, далеке Млинище тулилося до його рук, не знати, як стало маленьке, мовби сліпе кошеня, що ще не знає світу, а вже просить у нього захистку* [21, с. 62]; ... *з великим, також чорним глечиком з довгим горлечком, схожим на чорного птаха-боцюна, такі*

зніздилися в їхніх поліських лісах [21, с.63]; Вечір був волохатим, **як звір** [22, с. 75]; Бо вона, ця дівка, **як наполохана пташка**, що звідкілясь прилетіла налякана, мовби з пазурів шуліки вирвана, і тільки на сідало сіла й заспокоїлася [22, с. 71]; На кішку, **що от-от пазурики випустить, схожа** [22, с. 71]; Ти здохнеш, **як пес** [22, с. 88]; Та враз зробився покірним і заскавулів, **мов маленьке собача** [22, с. 83]; Прекрасна Зося з розпущеним, чорним, **як вороняче крило**, волоссям [22, с. 76]; Ти йдеш чи злякався, **як заєць?** [22, с. 76]; А через місяць вже й притулилася перед прощанням лагідним **маленьким кошеням** [22, с. 105]; Вкрай спантеличена мати Якова спочатку відступила перелякано, але, як Зося напнула хустку їй на плечі, зойкнула і припала до ручок великої пані, з яких уже були стягнуті й покладені на лавку довгі, **наче шкури двох змійок**, червоні рукавички [22, с. 109]; І тоді Зося, **наче розлючена тигриця**, кинулася на нього й почала бити своїми маленькими кулачками, а потім дряпати довгими червоними кігтями шию, лице, груди [22, с. 111]; Зося тепер доволі часто сварилася з свекрухою, а потім обіймалася й перепрошувала маму Параску солодкими, **схожими на швидке куряче сокоріння словами** [22, с. 145]; Хапав, **як риба**, викинута на берег, повітря [22, с. 159]; Зенько йому: **прийдуть, вони в усі щілини, в усі країни пруть, як ті таргани** [22, с. 171]; Частина наших за границю подалася, а тих, що лишилися, **як щурів** убивають та із схронів викурюють [22, с. 180]; Тут вона не доказала, Яків подумав, оскільки дохтурка Вікочка шукала якесь слово, що неїна печаль **схожа на довгоногого боцюна**, що нияк не може жаби вполювати, а може, й грається з тою жабою [22, с. 182]. За допомогою цих порівняльних конструкцій письменник змальовує зовнішність персонажів, їхні дії, відтворює суспільні реалії.

У досліджуваних творах є порівняння, образами в яких виступають назви явищ природи: **Щемний жаль обволік душу, мов туман** [21с. 45]; **І тут почувся голос, що був громом і блискавкою водночас** [21, с. 98]; **Над Зосенькою розпускалися десятки прекрасних дерев, цвіли тільки для неї, їй всі любили, з нею всі віталися, як з ясним сонечком** [22, с. 117]; Зося тоді

вернулася з походеньок від нової подруги темна, **мов хмара** [22, с. 135]; Раз Яків спробував уже накришену махорку викинути у відро, так таку бучу зчинила, **як та грозавиця прошуміла**, ще й дулася після того та в ліжку до себе не підпускала [22, с. 192]. У романі “Століття Якова” найчастіше в таких образних порівняннях вживаються назви явищ природи, які асоціюються з шумом та тривогою (*грім, блискавка*). Вони вживаються для опису емоційного стану персонажів. У романі “Діва Млинища” також переважно вживаються назви явищ природи, які викликають почуття тривожності, невідомості (*туман, хмара*). Вони так само описують емоційний стан персонажів.

Порівняння, образами в яких виступають назви видів мистецтва характеризують мисленнєві та мовленнєві дії персонажів. Вони представлені поодинокими прикладами в обох романах: *Туперка, коли її нема, коли закінчилися спогади про її перебування, мовби прокручене кіно пам'яті, не знав чим жити* [22, с. 93]; *Слова “Молодець, Лідочко!” вперше прозвучали, як щось неймовірне, як чарівна музика, відкриття дверей у світ, де після темно-сірого мороку раптом яскраво засіяло сонце* [21, с. 182].

Подекуди трапляються порівняння, образами в яких виступають сталі вирази: *...ни гонеся, як Харитин за параниною* [21, с. 17]; *Сиділа мов одерев'яніла* [21, с. 167]; *Поїде, як той пан, в якого новий жупан* [22, с. 190]; *Привіталася, стала, як укопана, коло самого порога* [22, с. 204]; *Сидів, як закам'янілий* [22, с. 222]; *Стояла вона край дороги, у автобус сідала – як у тумані* [22, с. 225]; *Слухалися ноги, хоч і були, як ватяні* [22, с. 235].

Роль порівнянь виконують сталі вирази, які закріпилися у свідомості народу за певними діями людини. Вони часто вживаються у повсякденному житті звичайними людьми, але письменники також активно їх використовують у творах, де вони виконують роль емоційної характеристики персонажів та їх фізичних дій.

Окрему групу складають порівняння, образами в яких виступають слова на позначення стану людини: *Хлопець був блідим, схожим на мерця, що раптом ожив* [22, с. 78]; *Йде, хитаючись, наче п'яний, униз* [22, с. 167]; *Хоча серце у вас, Якове Платоновичу, сказала, як у молодого* [22, с. 175]; *Мов у гарячці, вона зайшла до вчительського кабінету* [21, с. 189]; *Печальна, наче жива, така, що всім своїм видом геть проганяє страх і біду, що, здається, от-от розплющить очі й усміхнеться, як завше – Зося* [22, с. 195]. У таких порівняннях вживаються назви різноманітних станів людини. Їхня основна мета – описати зовнішність персонажів та їхній емоційний стан. Вони широко представлені в обох романах.

Для опису зовнішності персонажів, їхнього фізичного та емоційного стану вживаються порівняння, образом у яких виступають назви хворобливих станів: *Тільки як наблизився, то побачив, що невисоке, худе, як трясця, дівча трощить його мак* [22, с. 15]; *Вона лишилася як болісний спомин, як рана, яка невідомо чого виникла й невідомо чого не хоче чи не може загоїтися* [22, с. 115]; *І тремтячи, мов у пропасниці, простягає до птаха груди* [22, с. 214]; *Той смалив тютюн, як холеру, нажив болячку в льохких* [22, с. 175]. Вони використовуються для опису зовнішності персонажів, їхнього фізичного та емоційного стану.

Порівняння, образом у яких виступають слова на позначення соціального статусу людини, вживаються для опису характеру та зовнішності персонажів: *Звісно, вона великодушна, як і всяка королева, а тому простить* [22, с. 127]; *Зусім хлопчина молодий, на школяра схожий* [22, с. 177]. У таких порівняннях наявні назви людей за титулом і віком.

Порівняння, образом у яких виступають слова на позначення продуктів харчування вживаються переважно під час пейзажних описів. У романі “Діва Млинища”, як і в романі “Століття Якова”, порівняння цієї групи вживаються на позначення предметів білого кольору: *Біле-біле село, присипане, мов борошном питльованим, лежало перед ним* [21, с. 78]; *Сад*

за вікном теж, наче молоко довкола будинку розлите, з білим-білим цвітом [22, с. 211].

Отже, у романах “Століття Якова” та “Діва Млинища” наявні порівняльні конструкції різних семантичних типів. У романах функціують як логічні, так і образні порівняння. Образні порівняння переважають, логічні – трапляються рідше. Вони мають різне морфологічне вираження. Образні порівняння здебільшого новаторські, хоча трапляються й загальновідомі, які стали фразеологізмами.

Порівняння в романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища” виконують різноманітні стилістичні функції. Вони уживаються для характеристики зовнішності, психологічного та фізичного стану персонажів, їхньої поведінки, рухів, мовлення, взаємостосунків з іншими героями, для опису тогочасних суспільних реалій, для зображення картин природи. Ці стилістичні фігури слугують увиразненням описуваного у творі.

ВИСНОВКИ

Порівняльні конструкції становлять значний пласт у мові романів В. Лиса. Письменник використовує порівняння з метою виразного змалювання персонажів, індивідуалізації їх характерів. Загалом автор використав у романах “Століття Якова” та “Діва Млинища” понад 500 компаративних одиниць. Порівняння в аналізованих романах використовуються як засіб підсилення емоційності мови.

За характером граматичного вираження в романах “Століття Якова” та “Діва Млинища” виявлено 2 основні групи порівнянь: з експліцитним показником (сполучникові) та з імпліцитним показником (безсполучникові). За кількісним складом переважають сполучникові порівняння. У романі “Століття Якова” більшість порівнянь зі сполучником **як** (*Прекрасна Зося з розпуценим, чорним, як вороняче крило, волоссям*). Меншу кількість становлять порівняння зі сполучниками **мов** (**немов, мовби**), **наче** (**начеб, ніби, нібито**), **геньби** (*Дивився старий жид, мовби справдешній пророк чи апостол зі Старого Завіту; Сад за вікном, теж наче молоко довкола будинку розлите, з білим-білим цвітом; Яків стояв на краю села, вдивлявся в темряву, й серце стискалося так, геньби у нього хтось лецата запхнув*). У романі “Діва Млинища” переважають безсполучникові порівняння, зокрема ті, що утворені за допомогою синсемантичного слова “схожий”: (*...усмішка була швидше схожа на оскал якогось звірка, може, хом'ячка чи що; Графиня випросталася, стала схожа на високу тополю за вікном*).

Безсполучникові порівняння виражаються також за допомогою орудного відмінка іменника та прислівника з конфіксом по-...ому (*А через місяць вже й притулилася перед прощанням лагідним маленьким кошеням; Доярки й телятниці поблажливо підсміювалися над його дивацтвами, але ставилися набагато тепліше, по-жіночому жаліли*).

За семантикою предмета порівняння та стилістичним значенням всього словесного образу, створюваного компаративною конструкцією,

порівняння в романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища” представлені 13 групами: порівняння, що характеризують риси зовнішності людини (*Не раз він дивився на вродливе лице Ліо-Неллі, на кучерики, що падали на лоба, на губи, котрі розкривалися, мов пелюстки дивно прекрасної квітки...*), вони найчастіше трапляються в аналізованих романах; вдачу персонажів (*Він умів розставляти й переставляти чиновників, мов управний гравець фігури на шаховій дошці*); особливості поведінки персонажів (*Вона дозволяла Зенькові вечорами обіймати за стан і тремтіла, коли він пригортав уже по-чоловічому дужими руками*); людські дії, фізичний стан (*Йде хитаючись, наче п'яний, униз*); мовлення персонажів (*Її крик пролунав різко, мов прогрімів перший весняний грім*); почуття та емоційний стан (*Зося тоді вернулася з походеньок від нової подруги темна, мов хмара*); об'єкти довкілля (*І раптом аж здригнувся, сіпнувся – зірка тая була схожа на маленьку прозору, підсвічену дивним світлом сльозинку*); абстрактні поняття (*Час розтягся, мовби велика гумова лямка*); тогочасні суспільні реалії (*А бач, щоб засцєний підпанок рекрутчиною погрожував, ніби вона й за каторгу гірша, мо й повіз недобру звістку*); порівняння, що вживаються для якісної характеристики предметів (*... з великим, також чорним глечиком з довгим горлечком, схожим на чорного птаха-боцюна, такі гніздилися в їхніх поліських лісах*); опису місцевості, будівель (*Біле-біле село, присипане, мов борошном питльованим, лежало перед ним*).

За характером семантичних відношень між предметом і образом порівняння в розгляданих романах представлені двома групами: логічні та образні. Логічних порівнянь у романах значно менше, ніж образних. Об'єкт у таких порівняннях має різне морфологічне вираження. Він може бути виражений іменником, прислівником, дієсловом, займенником, прикметником у формі вищого ступеня порівняння.

Об'єктом образних порівнянь виступають назви предметів побуту (*...думка проникала її наскрізь, ніби велика неправдоподібно велика голка*);

фітоніми (*На денці, самісінькому денці конверта, маленька і зіщулена, як зернина, що закотилася у щілину і втратила надію колись прорости*); назви міфологічних істот (*І він купає того коня, гарного, як чорт, пряде вухами, оком косує, кралець*); назви абстрактних понять (*Вона приїде і все забуде, як дивний дикий сон*); зооніми (... з великим, також *чорним глечиком з довгим горлечком, схожим на чорного птаха-боцюна, такі гніздилися в їхніх поліських лісах*); назви явищ природи (*Щемний жаль обволік душу, мов туман*); назви видів мистецтва (*Типерка, коли її нема, коли закінчилися спогади про її перебування, мовби прокручене кіно пам'яті, не знав чим жити*); сталі вирази (...*ни гонеся, як Харитин за параниною*).

Отже, порівняння у романах В. Лиса “Століття Якова” та “Діва Млинища” різноманітні за будовою, семантикою та граматичним вираженням. Вони служать потужним засобом образної характеристики та емоційної оцінки персонажів, предметів, дій, ознак тощо. Вони є елементами увиразнення описуваного у творі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алефіренко М. Ф. Від порівняння до нового значення слова. *Культура слова* : республіканський міжвідомчий збірник / редкол. М. М. Пилинський (відп. ред.) та ін. Київ : Наук. думка, 1977. Вип. 13. С. 87–92.
2. Безпечний І. П. Порівняння / Безпечний І. П. *Теорія літератури* : підручник. Київ : Смолоскип, 2009. С. 80–84.
3. Бойко Л. П. Функціонування порівнянь у романі “Прибутні люди” В. Захарченка. *Література і історія* : матеріали всеукр. наук. конф., м. Запоріжжя, 11–12 жовтня 2018 року. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2018. С. 24–26.
4. Буркалець Н. В. Порівняння як один із прийомів вивчення творчості Григорія Косинки. *Українська мова і література в школі*. 2007. №3. С. 18–22.
5. Вихованець І. Р. Порівняльний зворот. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. М. В. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. С. 467–468.
6. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
7. Вороніна Ю. В. Порівняння як елемент ідіостилю Люко Дашвар. *Актуальні проблеми слов'янської філології* : міжвузівський збірник наукових статей. Бердянськ : БДПУ, 2011. Вип. XXIV. Ч.1. С. 425–433. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71380/53-Voronina.pdf?sequence=1> (дата звернення 07.02.2018).
8. Головня А. В. Зоонім як складник порівняння на позначення рис характеру людини: про вибір засобів україномовного перекладу порівнянь з компонентом-зоонімом у прозі Редьярда Кіплінга. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2011. № 6. С. 57–60.
9. Голоюх Л. В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1996. 20 с.

10. Дегтярьова І. О. Семантико-стилістичні параметри порівнянь характеристики людини у постмодерністській прозі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)* : зб. наук. пр. Київ, 2009. Вип. 1. С. 165–171.
11. Доброльожа Г. М. Тема здоров'я в поліських народних порівняннях. *Мовознавство* : доп. та повідомл. IV Міжнар. конгр. українців. Київ : Пульсари, 2002. С. 138–141.
12. Довгань О. В. Категорія порівняння як складова художнього тексту та її значення для його стилю. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов* : збірник наукових праць / відп. ред. М. Я. Плющ. Київ : НПУ ім. Драгоманова, 2011. Вип. 5. С. 88–92.
13. Жаровська О. П. Стилістичні засоби української мови. Порівняння. URL: <http://mova.vn.ua> (дата звернення 01.04. 2018)
14. Заборна М. С. Складнопідрядні порівняльні речення в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків. 1997. 18 с.
15. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: синтаксис : підручник. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.
16. Ікалюк Л. М. Порівняння як засіб пізнання світу. *Мова і культура*. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2005. Вип. 8. Т.1. Філософія мови і культури. С. 191–195.
17. Какама К. О. Порівняння як спеціальній засіб образності у романі Володимира Лиса “Діва Млинища”. *Українська мова в контексті слов'язнавства та компаративістики* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Херсон, 14 травня 2019 р., Херсон, 2019. С. 124–126.
18. Колеснікова І. А. Фольклорний комплімент у міжкультурній комунікації (на матеріалі флористичної лексики та усталених народних

- порівнянь). *Лінгвістичні дослідження* : збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків, 2016. Вип. 43. С. 34–41.
19. Колоїз Ж. В. Прагматична орієнтація образних порівнянь у мовотворчості Ліни Костенко. *Філологічні студії* : збірник наук. праць / за заг. ред. Ж. Колоїз. Кривий Ріг : КДПУ, 2011. Вип. 6. С. 602–617.
20. Кучеренко І. К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики. Київ : Вид-во Київського університету, 1959. 108 с.
21. Лис В. С. Діва Млинища : роман. Харків : Книжковий клуб “Клуб сімейного дозвілля”, 2016. 368 с.
22. Лис В. С. Століття Якова : роман. Харків : Книжковий клуб “Клуб сімейного дозвілля”, 2010. 240 с.
23. Макарова М. В. Порівняння як засіб вербалізації концепту кохання в сучасній українській феміній поезії. *Лінгвістика*. Луганськ : ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. № 2 (29). С. 89–94.
URL:http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi38/lingvist2013n2v29/ling_2013_2_14.pdf. (дата звернення 23.12.2018).
24. Маковецька-Гудзь Ю. А. Електронний словник художніх порівнянь. *Українське мовознавство*. Київ : Інститут філології КНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. Вип. 43. С. 45–50. URL :
<http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi44/Ukrmovozn2013n43/45.pdf>.
(дата звернення 24.12.2018).
25. Мацько Л. І. Порівняння. *Українська мова. Енциклопедія* / редкол. М. В. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. С. 528–529.
26. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови : підручник / за ред. Л. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
27. Мисик О. А. Порівняння як спосіб пізнання і відтворення дійсності в індивідуально-авторській картині світу І. Калинця. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Філологія* : збірник наукових праць. Харків, 2010. Вип. 60. Ч. I. С. 678–682.

28. Мізін К. І. *Contra ergo sum*, або Актуальний лінгвофілософський погляд на природу порівняння. *Мовознавство*. 2010. №1. С. 54–67.
29. Могильницька Г. А. Розрізняймо порівняння, порівняльні звороти і підрядні речення з порівняльним змістом. *Дивослово*. 2010. № 11. С. 2–8.
30. М'яснянкін Л. І. Порівняння в системі образних засобів мови. *Вісник Львівського університету. Журналістика*. Львів, 2003. Вип. 23. С. 80–85.
31. М'яснянкін Л. І. Порівняння як семантична категорія. *Вісник Львівського університету. Журналістика*. Львів, 2003. Вип. 22. Ч.2. С. 415–419.
32. Найда А. М. Образні стійкі народні порівняння, їх роль у створенні стереотипних образів-характеристик. *Ономастика і апелятиви*: збірник наукових праць. Дніпропетровськ, 2000. Вип. 11. С. 99–106.
33. Некрасова Е. А. Сравнения / Некрасова Е. А. *Языковые процессы современной русской художественной литературы*: монографія. Москва: Наука, 1977. С. 240–297.
34. Огольцев В. М. Семантико-грамматические характеристики фразеологизмов русского языка: монографія. Ленинград, 1978. 159 с.
35. Павлюк Т. П. Порівняльні звороти в сучасному українському поетичному тексті: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Запоріжжя, 2011. 205 с.
36. Пашкова Л. А. Роль тропів у художньому творі. *Українська мова і література в сучасній школі*. 2012. №1. С. 11–15.
37. Пащенко М. В. Порівняння / Пащенко М. В. *Метафорична природа новели (структура, реценція, концептуалізація)*: монографія. Одеса: Астропринт, 2009. С. 231–245.
38. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: підручник. Київ: Либідь, 1993. 248 с.
39. Порівняння – загальновідомий словесний засіб. Стилїстичні функції порівнянь, особливості граматичного вираження. URL: http://grinch-home.at.ua/publ/suchasna_ukrajinska_literaturna_mova/stilistika/porivnjannja_zag

- alnovidomij_slovesnij_zasib_stilistichni_funkciji_porivnjan_osoblivosti_gramatichnogo_virazhennja/58-1-0-261 (дата звернення 03.01.2018).
40. Присяжнюк Л. Ф. Художнє порівняння як засіб актуалізації імпліційного змісту тексту (на матеріалі текстів романів Г.Гріна). *Мова і культура*. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. Вип. 7. Т.VII. Ч. I. Художня література в контексті культури. С. 179–184.
41. Прищепа В. Є. Вираження порівнянь. *Культура слова* : республіканський міжвідомчий збірник / редкол. М. М. Пилинський (відп. ред.) та ін. Київ : Наук. думка, 1983. Вип. 25. С. 59–62.
42. Прокопчук Л. В. Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2000. 18 с.
43. Пустова Ф. Д. Різновиди тропів та їхні естетичні можливості. *Українська мова та література*. 1999. № 18. С. 4–6.
44. Сімонова В. Ю. Лінгвістичне потрактування поняття “порівняння”. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/15925/1/Simonova.pdf>. (дата звернення 03.09.2019).
45. Сучасна українська літературна мова : підручник / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін. / за ред. М. Я. Плющ. 4-те вид. Київ : Вища школа, 2003. 430 с.
46. Томашевский Б. В. Сравнение / Томашевский Б. В. *Стилистика* : учеб. пособие. Ленинград : Наука, 1983. С. 204–216.
47. Черемисина М. И. Некоторые вопросы синтаксиса. Сравнительные конструкции современного русского языка : материалы спецкурса. Новосибирск, 1971. 181 с.
48. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантична категорія порівняння в сучасній українській мові. *Семантика і прагматика граматичних структур* : зб. наук. пр. / за ред. А. Загнітка. Донецьк, 1998. С. 30–36.

49. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 1998. 18 с.
50. Юрченко О. С. Словник стійких народних порівнянь. Харків : Основа, 1993. 176 с.
51. Adrian P. Poetic Effects Literary Pragmatics, ed. Roger Sell. London : Routledge, 1991. 324 p.
52. Bruening B. Ditransitive Assymetries and a Theory of Idiom Formation : *linguistic inquiry*. Cambridge : Massachusetts Institute of Technology, 2010. P. 283–296.
53. Budzyk K. Stylistyka. Poetyka. Teoria literatury. Warszawa : Ossolineum, 1966. 222 s.
54. Kurkowska H. Stylistyka polska : zarys. Warszawa : PWN, 1959. 400 s.
55. Lappin S. Handbook of contemporary semantic theory. Oxford : Blackwell Publishers, 1996. 346 p.